

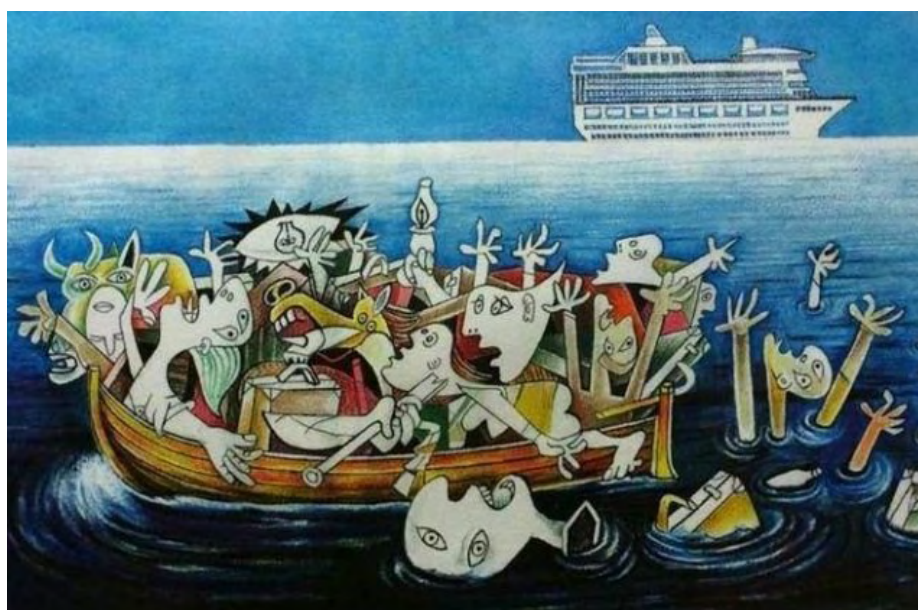
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Ανάλυση λόγου και δημοσιογραφικές αναπαραστάσεις της παιδικής
προσφυγικής ηλικίας»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: Πουλχερία Τσολογιάννη

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Ιωάννης Πεχτελίδης

ΒΟΛΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
----------------	---

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1) Βασικές έννοιες.....	9
2) Θεωρία του λόγου.....	15
3) Μεθοδολογία ανάλυσης.....	17

ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ

1) Άξονας Αντικειμένων.....	21
2) Άξονας Εκφοράς του λόγου.....	24
α) Εξωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου.....	25
β) Εσωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου.....	28
3) Άξονας εννοιών.....	32
4) Άξονας θεματικών.....	42
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	48
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	51

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα, πρώτα από όλα, να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου και κύριο επιβλέποντα της πτυχιακής μου εργασίας κ. Πεχτελίδη Γιάννη ο οποίος, εκτός από αυτά που μου δίδαξε στην ακαδημαϊκή μου πορεία, δέχτηκε να με βοηθήσει στην εκπόνηση της παρούσας μελέτης παρά το γεγονός ότι ήταν σχετικά αργά. Τον ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη και την υπομονή που μου έδειξε, για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχε και για τον χρόνο που διέθεσε για εμένα. Φυσικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον κ. Μάγο για τον χρόνο που διέθεσε για τη διόρθωση της πτυχιακής μου. Τέλος, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον σύντροφο μου Ιωάννη Αλέξανδρο Τζίκα με την προτροπή του οποίου αποφάσισα να συγγράψω την πτυχιακή μου εργασία και χάρη στην βοήθεια και στήριξη του οποίου κατάφερα να την ολοκληρώσω με επιτυχία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διανύοντας το πρώτο τετράμηνο του 2016 η Ελλάδα συνεχίζει, μετά την πάροδο έξι και πλέον ετών, να προσπαθεί να βρει μια διέξοδο από την οικονομική κρίση που έγινε ορατή από τον Σεπτέμβριο του 2009. Ο Έλληνας παρακολούθησαν, μέσα σε αυτή τη χρονική περίοδο, το εισόδημα τους να συρρικνώνεται και την καθημερινότητα τους να μετατρέπεται σε ένα εντατικό μάθημα επιβίωσης. Τον προηγούμενο χρόνο ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα έρχεται να προστεθεί στο «καλάθι» των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Ελληνική κοινωνία. Από το καλοκαίρι του 2015, όμως και μετά η ραγδαία αύξηση της έντασης του και η ταυτόχρονη προβολή του από τα διάφορα μέσα ενημέρωσης το καθιστούν ως ένα από τα σημαντικότερα θέματα που έχει να αντιμετωπίσει η χώρα μας. Το προσφυγικό ζήτημα πλέον αποτελεί καθημερινότητα για τους Έλληνες είτε μέσω συζητήσεων είτε μέσω της παρακολούθησης όλων των μέσων πληροφόρησης. Τι το προκαλεί; Λόγοι, οι οποίοι όμως είναι ακόμα σε διερεύνηση και θεωρίες που επιβεβαιώνονται αλλά και συχνά καταρρίπτονται από τους αριθμούς και την πραγματικότητα. Κοινωνικοί, οικονομικοί ή πολιτικοί καταλήγουν στην ίδια συνιστώσα. Το προσφυγικό είναι ένα ζήτημα πρώτης γραμμής, συνώνυμο με την έννοιας της ανθρωπιστικής κρίσης.

Οι λόγοι που προκάλεσαν την ραγδαία αύξηση του αριθμού των μεταναστών ή προσφύγων σε συνολικό επίπεδο είναι πολλοί. Αναφορικά να πούμε ότι ο κύριος όγκος των μεταναστών προέρχεται από χώρες που μαίνεται εμφύλιος πόλεμος ή πολεμική σύρραξη με το Ισλαμικό Κράτος. Τέτοιες χώρες είναι η Συρία, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και το Λίβανο. Συγκεκριμένα, 4.500.000 Σύροι είναι σε αναζήτηση πατρίδας και τους ακολουθούν περίπου 2000000 Αφγανοί, Ιρακινοί και Λιβανέζοι.¹ Τον ρυθμό με τον οποίο εντάθηκε το Προσφυγικό Ζήτημα τον περιγράφουν και τον επιβεβαιώνουν οι αριθμοί του ΟΗΕ αλλά και της Ύπατης Αρμοστείας.²

¹ <http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>

² Μερικά στατιστικά θα μας δώσουν την εικόνα του προβλήματος:

- Ο αριθμός των μεταναστών που μπήκαν παράνομα στην Ευρωπαϊκή Ένωση τριπλασιάστηκε το 2014 σε σύγκριση με το 2013.
- Περίπου 274.000 μετανάστες, που δεν φέραν τα απαραίτητα έγγραφα, μπήκαν στην ΕΕ το 2014, από περίπου 100.000 το 2013. Αύξηση της τάξης του 180%.
- Οι Σύροι αποτελούσαν το ένα τρίτο αυτών των μεταναστών.
- Καθημερινά εξακολουθούν να φτάνουν περισσότεροι από 2.000 πρόσφυγες στην Ελλάδα - κατά κανόνα από τη Συρία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν.

Όπως προαναφέραμε το Προσφυγικό, από το καλοκαίρι του 2015, έγινε Ελληνικό ζήτημα.³ Παρόλο που η Ελλάδα δεν αποτελεί χώρα-στόχο για τους μετανάστες καθώς οι αιτήσεις για άσυλο στην Ελλάδα είναι μόνο το 0.9% (11.000 άτομα) από το σύνολο, για το 2015 από την χώρα μας εισήλθε «παρανόμως» το 90% του συνόλου των μεταναστών με προορισμό την Ευρώπη, σύμφωνα με τα στοιχεία της FRONTEX. Συγκεκριμένα περισσότεροι από 850000 μετανάστες ή πρόσφυγες διέσχισαν τη θάλασσα ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία το 2015.⁴ Την ένταση του προβλήματος μας την περιγράφει το γεγονός πως τον Ιούλιο του 2014 έφθασαν στην Ελλάδα 2.103 μετανάστες ενώ τον ίδιο μήνα του 2015, 52000. Αυτό επιβεβαιώνει πως, καθώς η κύρια οδός είναι η θάλασσα για τη μεταφορά, οι καλοκαιρινοί μήνες ενδείκνυνται. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδος, η γειτνίαση με την Τουρκία αλλά και η βίαιη αντιμετώπιση του θέματος από την Ιταλία κάνουν τη χώρα μας την ιδανική οδό ροής μεταναστών.

Συγκεντρωτικά, η Ευρώπη είναι ο προορισμός και η Ελλάδα το πέρασμα σύμφωνα με όλα τα στοιχεία που είμαστε σε θέση να αναλύσουμε μέχρι σε αυτό το σημείο⁵ σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat.⁶

Σε μια προσπάθειά της να αναχαιτίσει τον τεράστιο όγκο μεταναστών η Ευρωπαϊκή Ένωση στην τελευταία σύνοδο για το προσφυγικό ζήτημα αποφάσισε να υποχρεώσει την Τουρκία να αντιμετωπίσει με σοβαρότητα το προσφυγικό βοηθώντας την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, αν τελικώς οριστικοποιηθεί η κατ' αρχήν απόφαση των ευρωπαίων ηγετών, το προσφυγικό κύμα αναμένεται να καταλαγιάσει καθώς η Τουρκία συμφωνεί έναντι ανταλλαγμάτων να δέχεται άπαντες πίσω -των Σύρων συμπεριλαμβανομένων, με την πρόβλεψη ότι για καθέναν που προωθείται στην

³ <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

⁴ <http://tvxs.gr/news/ellada/prosfygiko-drama-se-arithmoys>

⁵

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00176&plugin=1>

⁶ Οι αιτήσεις για άσυλο ξεπερνούν το 1.25 εκατομμύριο, που αποτελεί ιστορικό ρεκόρ, υπερδιπλάσιος μάλιστα από το 2014 (αύξηση 123% από τις 562.000 αιτήσεις), όταν δηλαδή η κατάσταση στην Συρία δεν είχε ξεφύγει και το ISIS έκανε δειλά τα πρώτα του βήματα. Η πιο περιζήτητη χώρα φαίνεται πως είναι ξεκάθαρα η Γερμανία, αφού το 35% θέλει να του χορηγηθεί άσυλο στην πιο ισχυρή χώρα της Ευρώπης. Αρκετά μικρότερα ποσοστά μοιράζονται στις άλλες χώρες: Ουγγαρία 13.9%, Σουηδία 12.4%, Γαλλία 5.6%, Βρετανία 3.1% ενώ η Ελλάδα βρίσκεται στις λιγότερο επιθυμητές χώρες, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, με μόλις 0.9% (11.000 άτομα). Στο σύνολο των αιτήσεων για άσυλο στην Ευρώπη, το έθνος με την μεγαλύτερη εκπροσώπηση είναι φυσικά οι Σύριοι με 29% και ακολουθούν οι Αφγανοί με 14% και οι Ιρακινοί με 10%. Οι υπόλοιπες εθνικότητες είναι οι Κοσοβάροι (5%), οι Αλβανοί (5%), οι Πακιστανοί (4%), οι Ερυθραίοι (3%), οι Νιγηριανοί (2%), οι Ιρανοί (1).

επικράτειά της από την Ελλάδα ένας άλλος θα φεύγει από το έδαφός της και θα εγκαθίσταται σε ευρωπαϊκή χώρα. Όμως, η σύνοδος υποτίμησε μια αλλαγή σε σχέση με τις μεταναστευτικές ροές που συντελείται το τελευταίο διάστημα.⁷ Συγκεκριμένα, 1 στους 3 πρόσφυγες ή μετανάστες που φθάνουν στην Ελλάδα είναι παιδιά, αντί 1 στους 10 που ήταν στις αρχές του 2015. Από τον Ιανουάριο έως τον Σεπτέμβριο του 2015 καταγράφηκε ο αριθμός-ρεκόρ των 214.000 αιτήσεων για άσυλο από παιδιά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Πολλά από αυτά τα παιδιά είναι ασυνόδευτα, γεγονός πολύ σημαντικό και με πολλές προεκτάσεις. Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό, είναι πολλοί, αλλά οι σημαντικότεροι είναι το νομοθετικό πλαίσιο του ΟΗΕ που ορίζει ότι οι ανήλικοι δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως παραβάτες της μεταναστευτικής νομοθεσίας αλλά ως δικαιούχοι προστασίας (Διεθνής σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του παιδιού) και το γεγονός πως πολλές οικογένειες προσφύγων ή μεταναστών στερούνται την οικονομική δυνατότητα να ταξιδέψουν όλα τα μέλη με αποτέλεσμα να «στέλνουν» μόνο τα νεότερα μέλη.⁸ Κοινώς η αύξηση των ασυνόδευτων ανηλίκων το τελευταίο χρονικό διάστημα τείνει να γίνεται ένα επιπρόσθετο πρόβλημα στο υπάρχον πρόβλημα του Προσφυγικού ζητήματος.

Παρόλο που μετά την Σύνοδο κορυφής για το προσφυγικό στις 17 Μαρτίου 2016 και την εφαρμογή των αποφάσεων, οι προσφυγικές ροές προς την Ελλάδα μειώθηκαν αισθητά, το προσφυγικό ζήτημα παραμένει ένα επίκαιρο θέμα λόγω των ποικίλων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών προεκτάσεων και συνεπειών. Πέραν του γεγονότος πως στην Ελλάδα οι προσφυγικές ροές μειώθηκαν, το πρόβλημα παραμένει ενεργό λόγω του αριθμού εγκλωβισμένων προσφύγων εκ των οποίων ένα μεγάλο μέρος είναι παιδιά, ασυνόδευτα ή όχι. Το προσφυγικό ζήτημα κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών ετών, από τη στιγμή, δηλαδή, που εντάθηκε μέχρι και τη στιγμή που αντιμετωπίστηκε (οριστικά ή όχι δεν το γνωρίζουμε ακόμα) απασχόλησε έντονα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Το προσφυγικό έγινε το κεντρικό σημείο της πολιτικής και κοινωνικής αντιπαράθεσης για πολλούς μήνες και είχε ως αποτέλεσμα μια διαμάχη ανάμεσα σε ποικίλους λόγους (discourses) για τη διαχείριση και αντιμετώπιση του. Η παρούσα μελέτη συνιστά μια προσπάθεια περιγραφής και ανάδειξης των ρηματικών κατασκευών του «προσφυγικού ζητήματος» και της «προσφυγικής παιδικής ηλικίας» μέσα από τους λόγους που παράγονται από την έντυπη δημοσιογραφία, καθώς και το

⁷ <http://www.unhcr.gr/nea/artikel/6cff1584c5415d28d30947aad8cdc04e/fernontas-to-chamoge.html>

⁸ <http://www.synigoros.gr/resources/160330-epistoli-asynodeytoi-anilikoi.pdf>

καθεστώς αλήθειας που δημιουργούν. Πιο συγκεκριμένα, ο δημοσιογραφικός λόγος (σε αυτή τη περίπτωση ο έντυπος) μπορεί να φανερώσει μια ποικιλία λόγων, οι οποίοι σε συνδυασμό και αλληλεπίδραση με άλλους, είναι σε θέση να παράγουν αναπαραστάσεις του αντικειμένου της συγκεκριμένης μελέτης.⁹

Ο βασικός στόχος αυτής της προσπάθειας είναι, μέσω της ανάλυσης του έντυπου δημοσιογραφικού λόγου, να εντοπιστεί και να αναλυθεί η διαφορετικότητα ή και η ομοιότητα των αναπαραστάσεων που προκύπτουν από το σύνολο των λόγων. Επιπρόσθετα, η συνολική θέση και έκφραση του λόγου της εφημερίδας ως σύνολο και πως διακρίνεται σε σχέση με όμορες εκδόσεις.

Όλα τα παραπάνω θα εξαχθούν από την προσέγγιση του προσφυγικού ζητήματος αναλύοντας τις ποικίλες κατασκευές της «παιδικής ηλικίας» μέσω του έντυπου δημοσιογραφικού λόγου

Για να επιτευχθεί ο στόχος, επιλέχθηκαν δυο εφημερίδες πανελλαδικής εμβέλειας, η Καθημερινή και η Εφημερίδα των συντακτών. Το φίλτρο επιλογής ανάμεσα στο σύνολο των έντυπων εφημερίδων ήταν η διαφορετική θέση απέναντι στα ζητήματα που προκύπτουν μέσω του προσφυγικού προβλήματος, σε συνάρτηση με την κατασκευή της παιδικής ηλικίας ανάμεσα στις δύο αυτές εφημερίδες (όπως θα δούμε στη συνέχεια), οι πωλήσεις σε εθνικό επίπεδο και ότι απευθύνονται σε διαφορετικό πολιτικό κοινό. Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να σημειωθεί πως αν και ο έντυπος δημοσιογραφικός λόγος δεν έχει, πλέον, την δύναμη που είχε στο παρελθόν λόγω του γεγονότος πως τα τελευταία χρόνια η δύναμη αυτή έχει διαιρεθεί σε νεότερα είδη άσκησης της δημοσιογραφίας όπως η τηλεόραση και το διαδίκτυο, παραμένει ακόμα και σήμερα «ένας ισχυρός λόγος της καθημερινότητας, ο οποίος είναι συνυφασμένος με κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες».¹⁰

Με σκοπό να αναλυθούν και να αναδειχθούν όλα τα παραπάνω θα ακολουθήσει μια σύντομη περιγραφή των όρων πάνω στους οποίους θα βασιστεί η έρευνα με σκοπό να γίνει πλήρως κατανοητός ο κάθε ορισμός ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί κατ'

⁹ Πεχτελίδης Γ. (2009) Φάκελος σημειώσεων του μαθήματος: «Αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας, Υποκειμενικότητα και εξουσία», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 7

¹⁰ Μαρία Κομνηνού και Χρήστος Λυριντζής (επιμ.) (1988), Κοινωνία, εξουσία και μέσα μαζικής επικοινωνίας, Αθήνα: Παπαζήσης· Ρόη Παναγιωτοπούλου, Πέπη Ρηγοπούλου, Μιρτώ Ρήγου και Σωτήρης Νοτάρης (1998), Η «κατασκευή» της πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια

επανάληψη καθ' όλη την ανάλυση.¹¹ Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει η μεθοδολογία βάση της οποίας θα επεξεργαστούν τα δεδομένα και εν τέλει θα αναλυθούν με σκοπό να εξαχθούν τα επιθυμητά συμπεράσματα. Τέλος, στο δεύτερο μέρος της εργασίας, θα ακολουθήσει η ανάλυση των άρθρων (λόγου) που έχουν συγκεντρωθεί από τις δυο εφημερίδες (Καθημερινή, Εφημερίδα των συντακτών) με βάση τη φουκωική ανάλυση λόγου.¹²

¹¹ Jane Ritchie & J. Lewis, 2003, Qualitative research practice, σελ. 3

¹² Γιάννης Πεχτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 87

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1) Βασικές έννοιες

Στο θεωρητικό κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί η περιγραφή και ανάλυση των βασικών όρων που απαρτίζουν τη θεματολογία της παρούσας εργασίας.

Ένας θεμελιώδης όρος πάνω στον οποίο βασίζεται η μελέτη είναι η έννοια της αναπαράστασης. Μια έννοια με ποικίλες ερμηνείες και ορισμούς την οποία χρησιμοποιήσουμε προσδίδοντας της συγκεκριμένο περιεχόμενο. Συγκεκριμένα, στην προσπάθειά μας να αναλύσουμε τη σημασία του όρου αναπαραστάσεις θα αναφέρουμε αρχικά δυο ορισμούς για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις (καθώς με τέτοιου είδους αναπαραστάσεις θα ασχοληθούμε στη παρούσα εργασία). Σύμφωνα λοιπόν με τον W. Doise (1990) συνιστούν για πολλούς λόγους κοινωνικές γνώσεις, καθώς παίζουν σημαντικότατο ρόλο στη συγκρότηση των ανθρώπινων σχέσεων, μορφοποιούνται από αυτές τις σχέσεις και διαχέουν ορισμένες φορές άμεσα αλλά και έμμεσα μια γνώση πάνω σε αυτές τις σχέσεις. Η έννοια της κοινωνικής αναπαράστασης κατά την D. Jodolet (1984) σημαίνει μια ιδιαίτερη μορφή γνώσης, την γνώση της κοινής γνώμης και επιπλέον σημαίνει μια μορφή κοινωνικής σκέψης.

Περισσότερο περιγραφικά και εμπειρισταωμένα, θα μπορούσαμε να δώσουμε στις κοινωνικές αναπαραστάσεις τους εξής ορισμούς:

- Γνωστικά συστήματα
- Διανοητικά σχήματα
- Προκατασκευασμένες ιδέες, σκέψεις, κρίσεις, προσδοκίες
- Γνώση για μια συγκεκριμένη ομάδα ή κατηγορία

Πιο συγκεκριμένα, οι άνθρωποι προσπαθούν να κατανοήσουν ή να αξιολογήσουν τις πράξεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων γύρω τους, καθώς και την ιδεολογία τους, ώστε να καταφέρουν να επικοινωνήσουν μαζί τους. Όσον αφορά τη σύνθεση μιας αναπαράστασης, αποτελείται από μια εικόνα και έννοια. Η εικόνα αναπαράγει την πραγματικότητα, ενώ η έννοια από την άλλη, αποσκοπεί στην αφαίρεση της σημασίας από την πραγματικότητα. Τέλος, κάθε εικόνα αντιστοιχεί σε

μια έννοια. Αξίζει επίσης να αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά τέτοιου είδους αναπαραστάσεων, όπως είναι η έλλειψη συστηματικής δομής, ενώ αντίθετα συγκροτούνται από διάφορα εννοιολογικά σχήματα τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με διάφορους τρόπους, γεγονός που τις καθιστά ευμετάβλητες και διάχυτες. Επίσης, εμφανίζονται σαν παράγωγα της ανθρώπινης κοινωνίας με συνέπεια και σταθερότητα. Η λειτουργία τους, μάλιστα, είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς εφόσον μπορούν ως ιδέες και έννοιες να την μετατρέψουν σε συλλογική πρακτική και συλλογικά φαινόμενα ή συγκινήσεις. Παράλληλα λειτουργούν ως πραγματικότητες κατά τη διάρκεια της συλλογικής ζωής ενός ατόμου. Παρατηρείται εμφάνιση τους σε διάφορα επίπεδα του καθημερινού λόγου όπως απλές καθημερινές συζητήσεις, οικογενειακές συζητήσεις, σε διάφορα μέρη και με διαφόρων ειδών θεματολογίες (θρησκευτικές, ψυχολογικές ή προσωπικές). Τέλος, σαν πιο γενικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών αναπαραστάσεων, αξίζει να αναφέρουμε την αντικειμενικοποίηση η οποία ουσιαστικά μετατρέπει μια έννοια σε εικόνα, καθιστά δηλαδή το αφηρημένο σε συγκεκριμένο και την επικέντρωση, ότι επιτρέπει δηλαδή να εισέλθει κάτι άγνωστο στη γνωστική μας δομή και να ενσωματωθεί.

Ο επόμενος εξίσου σημαντικός όρος που αποτελεί βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η εργασία είναι αυτός του πρόσφυγα. Σύμφωνα με την Ελληνική ετοιμολογία: πρόσφυγας<πρόσφυξ<προς +φυγή.¹³ Ο ορισμός του πρόσφυγα όπως διατυπώνεται στη Διακήρυξη του ΟΗΕ το 1951 και όπως αναθεωρήθηκε από το πρωτόκολλό του ΟΗΕ το 1967 είναι «το πρόσωπο που συνεπεία γεγονότων και δικαιολογημένου φόβου, διώξεως ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα». Σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης, πρόσφυγας ονομάζεται κάθε άνθρωπος που βρίσκεται έξω από το κράτος του οποίου είναι πολίτης εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου ότι εκεί θα υποστεί διωγμό λόγω της θρησκείας, της φυλής, της εθνικότητας του ή ακόμα εξαιτίας της ιδιότητας του ως μέλος μια ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας ή των πολιτικών του απόψεων (πολιτικός πρόσφυγας), ενώ επιπλέον του είναι αδύνατο να εξασφαλίσει προστασία από τη χώρα του, ή εξαιτίας του φόβου αυτού δεν επιθυμεί αυτή τη προστασία. Έως ότου αναγνωριστεί νομικά η ιδιότητα του πρόσφυγα από μια χώρα, μπορεί να βρίσκεται υπό το καθεστώς του

¹³<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B1%CF%82>

«αιτούντος άσυλο». «Πρόσφυγας εντολής» ονομάζεται εκείνος που εμπίπτει στην εντολή του Έπατου Αρμοστή για τους πρόσφυγες του ΟΗΕ και προστατεύεται από αυτό. Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης, κάθε χώρα διαθέτει τα δικά της ερμηνευτικά κριτήρια για τις προϋποθέσεις αναγνώρισης της προσφυγικής ιδιότητας τα οποία συνήθως συνδέονται με την εξωτερική πολιτική και τα εσωτερικά προβλήματα του εκάστοτε κράτους. Παράγοντες που προκαλούν αυτή την μεταναστευτική κίνηση μπορεί να είναι φυσικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, ψυχολογικοί. Αντίστοιχα τα είδη μεταναστευτικής κίνησης ανάγονται στα εξής:

- Διεθνείς (με κριτήριο το κράτος) ή εσωτερικοί.
- Μόνιμοι ή προσωρινοί (με κριτήριο τη διάρκεια παραμονής).
- Εκούσια-προϊόν ελεύθερης απόφασης, αναγκαστική-ηθελημένη δημιουργία δυσμενών συνθηκών ή βίαιη- επιβάλλεται από τις αρχές ενός κράτους (με κριτήριο την πρόθεση μετανάστευσης).

Η έννοια του πρόσφυγα συμπληρώνεται από την έννοια της παιδικής ηλικίας για να μπορέσουμε να ερευνήσουμε την παιδική προσφυγική ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο παιδική ηλικία και σύμφωνα με την αναπτυξιακή ψυχολογία, (μέση) παιδική ηλικία είναι η περίοδος η οποία χρονικά προσδιορίζεται από τα έξι μέχρι τα δώδεκα χρόνια της ζωής και αποτελεί ένα διάστημα στο οποίο σημαντικότερες γνωστικές και βιολογικές αλλαγές επιτελούνται στην πορεία ενός ατόμου. Μάλιστα οι αλλαγές αυτές δείχνουν να επηρεάζονται από ένα πλήθος παραγόντων τόσο γενετικών-φυσιολογικών όσο και περιβαλλοντικών- κοινωνικών. Ειδικά ο ρόλος που παίζει το περιβάλλον και η κοινωνικοποιητική του διάσταση αναγνωρίζεται από όλες τις θεωρητικές προσεγγίσεις. Επίσης, η παιδική ηλικία αποτελεί ένα ζήτημα για το οποίο έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ο τομέας της κοινωνιολογίας τα τελευταία χρόνια.¹⁴ Πιο συγκεκριμένα, ένα πρόγραμμα έρευνας κοινωνιολογικού περιεχομένου γύρω από την παιδική ηλικία βρίσκεται σε εξέλιξη από τις αρχές του 80' μέχρι και σήμερα, η οποία αναδεικνύει ότι στην κατασκευή της παιδικής ηλικίας ως κατάστασης της ύπαρξης και ως δομικής μορφής, σημαντικό ρόλο παίζουν, οι κοινωνικές δυνάμεις, οι σχηματισμοί λόγου καθώς επίσης και η ενσυνείδητη δράση των ίδιων των παιδιών. Παράλληλα, πάνω στην παιδική ηλικία έχουν πραγματοποιηθεί νέες κοινωνικές μελέτες και έχει αναπτυχθεί η

¹⁴ Πεχτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ.9

«νέα κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας». Όλα τα παραπάνω όμως δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν στη βάση μιας διττής κριτικής (Πεχτελίδης, Κοσμά, 2012). Η μια πλευρά της κριτικής αυτής, είχε τον όρο «ανάπτυξη» ως σημείο αναφοράς της, καθώς αμφισβητεί την πεποίθηση ότι η παιδική ηλικία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα ενιαίο και καθολικό φαινόμενο αλλά ότι, αντιθέτως, η ανάπτυξη των παιδιών βρίσκεται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση με τον κοινωνικό και πολιτισμικό του περίγυρο. Γίνεται αντιληπτό, επομένως, ότι η πορεία της ανάπτυξης ενός παιδιού διέρχεται μέσα από διάφορες κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες όπως το φύλο, την κοινωνική τάξη, την εθνότητα και επηρεάζεται από αυτές. Επομένως, αυτή η όψη της κριτικής έρχεται αντίθετη με την πεποίθηση ότι τα παιδιά είναι ίδια όπου και να βρίσκονται. Από την άλλη της πλευρά η κριτική αυτή κάνει λόγο για την απουσία των παιδιών από την κοινωνιολογία καθώς επίσης αμφισβητεί την έννοια της κοινωνικοποίησης. Πιο αναλυτικά, υποστηρίζει ότι ουσιαστικά πρόκειται για μια διαδικασία η οποία έχει ενήλικο-κεντρικό χαρακτήρα και εξυπηρετεί τα συμφέροντα όχι των παιδιών αλλά των ενηλίκων. Τα παιδιά από την άλλη θεωρούνται ως απλοί παθητικοί δέκτες των περιεχομένων και μηνυμάτων της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας. Αυτή η διπλή όψη της κριτικής είχε σαν αποτέλεσμα την αντιμετώπιση και εξέταση της παιδικής ηλικίας ως κοινωνικής κατασκευής όπως επίσης και την αντιμετώπιση των παιδιών ως κοινωνικά υποκείμενα.

Η κρίση στην Ελλάδα καθώς και τα γενικότερα δυσμενή γεγονότα που εκτυλίσσονται στη χώρα μας, στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο, μας οδηγούν στον να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στις οποιεσδήποτε κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές διεργασίες που επηρεάζουν κυρίως τη ζωή των παιδιών αλλά και των ανθρώπων γενικότερα. Για να καταφέρουμε να αναλύσουμε την παιδική ηλικία σε κοινωνικό επίπεδο θα πρέπει πρωτίστως να έχουμε κατανοήσει ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα τα παιδιά και ποιες είναι οι προοπτικές του μέλλοντος τους σε ένα αβέβαιο περιβάλλον σαν το παρόντικό. Για να κατανοήσουμε την παιδική ηλικία από κοινωνιολογικής σκοπιάς θα πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε σε βάθος την κοινωνία στο σύνολο της. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο όμως η παιδική ηλικία γίνεται αντιληπτή από το προπαρασκευαστικό στάδιο για την ενήλικη ζωή (κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας). Ενώ τα παιδιά εξακολουθούν είτε να αγνοούνται εντελώς, είτε να αντιμετωπίζονται ως μελλοντικοί ενήλικες. «Η έννοια της παιδικής ηλικίας είναι σύνθετη. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο πρώιμο στάδιο στη ζωή του

ανθρώπου, στις θεσμικές διευθετήσεις που διαχωρίζουν τα παιδιά από τους ενήλικες και στο δομικό χώρο που δημιουργείται από αυτές τις διευθετήσεις και καταλαμβάνεται από τα παιδιά μέχρι την ενηλικίωσή τους.

Για την κατανόηση της θέσης και του ρόλου των παιδιών στο κοινωνικό σύνολο είναι σημαντικότερη η παρουσία ενός εργαλείου σκέψης κοινωνιολογική φαντασία, του οποίου η συμβολή και η άσκηση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε τρεις διαστάσεις σύμφωνα με τον C. R. Mills (1985) στην ιστορική, στην ανθρωπολογική, στην κριτική γνώση και στην αίσθηση. Αυτό συνεπάγεται ότι μέσα από αυτή την τριπλή άσκηση της κοινωνιολογικής φαντασίας μας δίνεται η δυνατότητα να τοποθετήσουμε σε ένα γενικότερο και ευρύτερο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο τα πράγματα και να αποστασιοποιηθούμε από την αμεσότητα των προσωπικών καταστάσεων. Βοηθάει να συνειδητοποιήσουμε ότι η ζωή μας είναι έντονα επηρεασμένη από τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες και ότι τίποτε δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένο. Τέλος βοηθάει στον να αποδομήσουμε και να αποφυσικοποιήσουμε την παιδική ηλικία, καθώς και να ενδυναμώσουμε τη θέση τους στην κοινωνία .

Σύμφωνα με τον Philip Aries (1990) και το βιβλίο του για την κοινωνική επινόηση της παιδικής ηλικίας, η τελευταία δεν υπήρχε στο μεσαίωνα ως ξεχωριστή κοινωνική κατηγορία, και ουσιαστικά δεν υπήρχαν όροι που διαχώριζαν τα παιδιά από τους ενήλικες. Μετά τον 17ο αιώνα παρατηρούνται αλλαγές στη στάση και την αντίληψη των ενηλίκων προς τα παιδιά. Από τότε και σταδιακά άρχισε να δημιουργείται και να γίνεται αποδεκτή η παιδική ηλικία ως ιδιαίτερη και ξεχωριστή κατηγορία.

Τέλος, το πρίσμα μέσα από το οποίο θα εξετάσουμε την παιδική προσφυγική ηλικία είναι αυτό του δημοσιογραφικού λόγου. Σύμφωνα με τον Δ. Ν. Μαρωνίτη, κάνοντας χρήση του όρου δημοσιογραφικός λόγος εννοείται η «λογική συνάρθρωση» του πραγματολογικού περιεχομένου, την «επιχειρηματολογική ακρίβεια και συνέπεια», «το πολιτικό και πολιτιστικό ήθος» της δημοσιογραφίας.¹⁵ Παρόλα αυτά όμως ούτε ο συγκεκριμένος όρος είναι απαλλαγμένος από προϋποθέσεις. Συνήθως όσοι των χρησιμοποιούν θεωρούν ότι είναι ένα «διακεκριμένο είδος λόγου» το οποίο μονοσήμαντα μπορεί να οριστεί από την σύμπραξη συγκεκριμένων λειτουργιών και γνωρισμάτων. Έτσι λοιπόν, σύμφωνα και με τον Σ. Χατζησαββίδη¹⁶ όταν μιλάμε για

¹⁵ «Δημοσιογραφικός λόγος», «Το Βήμα», 11.5.2008

¹⁶ «Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος», 1999 σελ.33

δημοσιογραφικό εννοούμε τον δημόσιο λόγο ο οποίος είναι πληροφοριακός και συνήθως φορτισμένος ιδεολογικά, πειθαναγκαστικός, σπάνια επιστημονικός, ενώ ακόμα πιο σπάνια λογοτεχνικός. Είναι ακριβολόγος και αποφεύγει την πολυσημία, υπακούει στους κανόνες της κοινωνικά αποδεκτής μορφής της γλώσσας ενώ η δομή του είναι τέτοια ώστε η πρόσληψη του από το δέκτη να είναι αποτελεσματική. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη, εκτελεί ορισμένες λειτουργίες όπως αυτή της διαμεσολάβησης (διαμεσολαβεί δηλαδή μεταξύ της πραγματικότητας και του δέκτη), της πληροφόρησης- ενημέρωσης, της παιδαγωγικής-διαμορφωτικής, της κοινωνικοποιητικής αλλά και της εξουσιαστικής.

Ο έντυπος δημοσιογραφικός λόγος παρόλο που δεν είναι πλέον το ίδιο ισχυρός με παλαιότερα, εξακολουθεί να αποτελεί έναν ισχυρό λόγο στη καθημερινή ζωή και να συμμετέχει ενεργά στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας ή διαστάσεων αυτής όπως είναι η παιδική ηλικία.¹⁷ Κάθε κοινωνία θεμελιώνεται και αναπτύσσεται σε έναν γενικό καθεστώς αλήθειας σύμφωνα με τον Foucault (regime of truth). Και όταν λέμε καθεστώς αλήθειας εννοούμε ότι γύρω από κάθε ζήτημα υπάρχει πάντοτε ένα παγιωμένο σώμα αντιλήψεων και πεποιθήσεων το οποίο ορίζει τι συνιστά έγκυρη γνώση γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα, όπως συμβαίνει με την παιδική ηλικία.

Ο δημοσιογραφικός λόγος συμμετέχει σε αυτό το καθεστώς αλήθειας παράγοντάς τη στη καθημερινή κοινωνική ζωή προσφέροντας όμως όχι μόνο μια απλή καταγραφή της «αλήθειας» αλλά μια ενδεχόμενη ανακατασκευή της καθημερινής ζωής από μια συγκεκριμένη προοπτική.¹⁸ Όπως προαναφέρθηκε ο λόγος παράγει από τη δική του οπτική γωνία τις δικές του αναπαραστάσεις, για το εκάστοτε θέμα, όπως και η παιδική ηλικία και ο κίνδυνος συμμετέχουν, με αυτό το τρόπο, ενεργά στην κατασκευή αυτών των εννοιών και προσδιορίζουν τον τρόπο διαχείρισής τους. Έτσι λοιπόν θεωρήθηκε χρήσιμο να γίνει χρήση του έντυπου λόγου, ως ενός διαχρονικού καταλύτη έκφρασης του δημοσιογραφικού λόγου. Επιπλέον, οι αναπαραστάσεις του για την παιδική ηλικία και ο συσχετισμός του με τον κίνδυνο παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, ενώ ταυτόχρονα δείχνει να επηρεάζει με κάποιο τρόπο την καθημερινή κοινωνική οργάνωση. Τέλος, ο δημοσιογραφικός λόγος, δεν αποτελεί ξεχωριστό είδος αλλά πιθανόν πρόκειται για γένος που περιλαμβάνει πολλά και διαφορετικά είδη.

¹⁷ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ.84

¹⁸ Στο ίδιο, σελ.85

2) Θεωρία του λόγου

Αν εξετάσουμε «τον λόγο» (discourse) ως μεμονωμένη έννοια, θα δούμε ότι γίνεται πολύ συχνή χρήση του (σε επιστημονικά κείμενα και διαλέξεις) χωρίς όμως να του προσδίδεται ένα σαφές ορισμός. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο όμως γίνεται κοινά παραδεκτός ως ένα ιδιαίτερος τρόπος να μιλάμε και να κατανοούμε τον κόσμο ή μια επιμέρους διάσταση του.¹⁹ Η έννοια του λόγου αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο για την ανάπτυξη μιας θεωρίας γύρω από τη σχέση, ανάμεσα στην γνώση και ποικίλες μορφές κοινωνικού ελέγχου. Δεν πρέπει να συγχέεται απλά με την ομιλία. Αντιθέτως, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εννοιολογικό σχήμα είτε ως σχετικά καλά οριοθετημένη περιοχή της κοινωνικής γνώσης.²⁰ Στην πραγματικότητα, αυτό που κάνει τη γλώσσα να διαφέρει από το λόγο είναι το πλαίσιο, το κοινωνικό και το ιστορικό. Ουσιαστικά αυτό σημαίνει ότι ο λόγος είναι παραγωγή γνώσης είτε για ένα είτε για περισσότερα θέματα ή αντικείμενα μέσω της γλώσσας, όμως και μέσα σε ένα πλαίσιο ιστορικο-κοινωνικό. Επομένως, όπως αντιλαμβανόμαστε ο λόγος λειτουργεί σαν ένα σύνολο κανόνων το οποίο παρέχει τη γνώση.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Λόγου του Foucault, ο λόγος είναι ένα εννοιολογικό σχήμα το οποίο αφορά τη γλώσσα, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στη γνώση. Υπάρχει ποικιλία λόγων, καθώς διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με το νόημα. Παρόλα αυτά όμως διαθέτουν και κοινά χαρακτηριστικά, όπως είναι η αναφορικότητα, η υποκειμενικότητα (κάποιος μιλάει από κάποια θέση), η εννοιολόγηση (οι κεντρικές ιδέες και έννοιες) και οι στρατηγικές (θεματικές και επιμέρους θέματα που σχετίζονται με την κεντρική έννοια).

Ο λόγος είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος να μιλάμε και να κατανοούμε τον κόσμο ή μια διάσταση αυτού. Περιγράφει με λέξεις τα νοήματα ενός θεσμού και έχει περιορισμούς ανάλογα με το θεσμό στον οποίο αναφέρεται. Είναι εννοιολογικό σχήμα και οριοθετημένη περιοχή της κοινωνικής γνώσης, ένα σύνολο κανόνων δηλαδή, το οποίο παρέχει τη γνώση. Συνδέει τη σκέψη, τη γλώσσα και την πράξη. Διατυπώνει συγκεκριμένο τρόπο ύπαρξης στον κόσμο, είναι ο τρόπος αναπαράστασης ενός ιδιαίτερου θέματος και αποτελεί μια κοινωνική πρακτική που διαμορφώνει τον

¹⁹ Γιάννης Πεχτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 82

²⁰ Πεχτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 49

κοινωνικό κόσμο. Αποτελεί μέσο ανακατασκευής της πραγματικότητας και ένα κοινωνικά κατασκευασμένο σύστημα προγράμματος.

Στην προκειμένη περίπτωση ο λόγος ως έννοια μας βοηθάει στην κατασκευή μιας θεωρίας σχετικής με τη δημοσιογραφική γνώση για την παιδική ηλικία – νεότητα και τα είδη κοινωνικού ελέγχου τα οποία ασκούνται πάνω στα παιδιά με βάση τη γνώση. Ο λόγος γίνεται αντιληπτός ως εννοιολογικό σχήμα ή ως μια σχετικά καλά οριοθετημένη περιοχή της κοινωνικής γνώσης. Πιο αναλυτικά, οι λόγοι είναι ιστορικά καθορισμένοι τρόποι αναπαράστασης ενός ιδιαίτερου θέματος και στην περίπτωση που μελετούμε, της παιδικής ηλικίας και του κινδύνου.²¹ Ο κάθε λόγος, ανάλογα με το θέμα στο οποίο αναφέρεται, παράγει συγκεκριμένες μορφές γνώσης πάντοτε σχετικές με αυτό. Η γνώση αυτή με τη σειρά της δεν φέρει απλώς συνέπειες στα υποκείμενα, στα οποία αναφέρεται, αλλά έρχεται να επηρεάσει ακόμα και τις ίδιες τις κοινωνικές πρακτικές, γεγονός που υποδεικνύει ότι ουσιαστικά ο λόγος αποτελεί ένα μέσο άσκησης της εξουσίας.

Κάθε λόγος όπως θα δούμε και παρακάτω στην ανάλυση, διαθέτει τον δικό του χαρακτήρα και τη δική του οπτική για το εκάστοτε θέμα, όπως προαναφέρθηκαν για παράδειγμα η «παιδική ηλικία» και ο «κίνδυνος». Θα αντιληφθούμε στη πορεία πως με διαφορετικό τρόπο παρουσιάζει, κατανοεί και εκφράζει ο κάθε λόγος την παιδική ηλικία και τον κίνδυνο και με αυτό το τρόπο προσπαθεί μέσω επιχειρημάτων να μετουσιώσει την ίδια αντίληψη και στους αναγνώστες του. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι κάθε λόγος αντιλαμβάνεται και αντιμετωπίζει διαφορετικά την παιδική ηλικία με αποτέλεσμα πολλοί λόγοι να είναι σε αντιπαράθεση και μονίμως να ενυπάρχει ένα ίχνος ανταγωνισμού μεταξύ τους.

²¹ Γιάννης Πεχτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 83

3) Μεθοδολογία ανάλυσης

Η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση του λόγου στην παρούσα εργασία, είναι, όπως θα δούμε και παρακάτω, η ανάλυση η οποία έχει ως βάση της, τις θεωρητικές θέσεις του M. Foucault από το έργο του «Αρχαιολογία της Γνώσης».²² Ως «Αρχαιολογία», σύμφωνα με τον Foucault ορίζεται *κάθε μορφή ασυνείδητης ανασκαφής οργανωμένων ιζημάτων σκέψης και έχει σαν αφετηρία της ένα γενικότερο ενδιαφέρον για γνώση*. Ενδιαφέρεται δηλαδή, να περιγράψει την ανάπτυξη συγκεκριμένων συστημάτων σκέψης σε καθορισμένες ιστορικές προϋποθέσεις. Αυτό ακριβώς καλούμαστε να κάνουμε στη συγκεκριμένη ανάλυση: να χρησιμοποιήσουμε την «αρχαιολογική μέθοδο» προκειμένου να αποκαλύψουμε τους κανόνες βάσει των οποίων πραγματοποιήθηκε ο σχηματισμός ενός συνόλου αποφάνσεων. Πιο συγκεκριμένα, στόχος μας είναι να αναδείξουμε με την μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια το αντικείμενο το οποίο αναλύεται στη βάση των εκάστοτε αναλυτικών αξόνων. Εφόσον λοιπόν, το αντικείμενο της ανάλυσης είναι ο ίδιος ο λόγος, αυτό «που μας ενδιαφέρει πρωτίστως» είναι, σύμφωνα με τους Κοσμά και Πechτελίδη (2012), «οι κανόνες σχηματισμού ενός λόγου (discourse). Μας απασχολεί το πώς επιλέχθηκαν να αναπαρασταθούν ορισμένα αντικείμενα και αποκλείστηκαν κάποια άλλα, με ποιο τρόπο έγινε η εκφορά των λεγομένων, πάνω σε ποιες έννοιες στηρίχθηκε η οργάνωση του λόγου και, τέλος, ποιες θεματικές επιλέχθηκαν ως ιδεολογικά στρατηγικά σημεία αιχμής του».

Η «αρχαιολογία της Γνώσης» παρά το γεγονός ότι πρόκειται για μια προσπάθεια για αποσαφήνιση των αποτελεσμάτων προγενέστερων μελετών του Foucault, ουσιαστικά δεν αποτελεί μια «μεθοδολογία» αυστηρά διατυπωμένη, αλλά όπως, σωστά, αναφέρει ο Κύρκος Δοξιάδης «είναι μια φιλοσοφική σύλληψη σχετική με τις θεμελιώδεις ιδιότητες του λόγου». Πιο αναλυτικά, κάθε λόγος αποτελείται από τέσσερις θεμελιώδεις ιδιότητες, βάσει των οποίων επρόκειτο να γίνει και η ανάλυση του. Από εδώ και στο εξής θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο *άξονας*.²³ Αυτοί είναι οι εξής:

1. *Ο άξονας των αντικειμένων*, όπου περιγράφονται όλα εκείνα τα αντικείμενα τα οποία επιλέγονται να αναπαρασταθούν και υπάρχουν και στη πραγματικότητα.

²² M. Foucault από το έργο του «Αρχαιολογία της Γνώσης», μτφ: Παπαγιώργης, Αθήνα: Εξάντας

²³ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 88

Γενικότερα τα αντικείμενα γύρω από τα οποία γίνονται δηλώσεις, καθώς επίσης ο χώρος και ο χρόνος όπου δρουν τα αντικείμενα και εκτυλίσσονται τα γεγονότα. Ως ιδιότητα ονομάζεται «αναφορικότητα του λόγου». Συγκεκριμένα, στην πρώτη ενότητα (άξονα) θα διερευνήσουμε τη σχέση ανάμεσα στον δημοσιογραφικό λόγο και την ‘αντικειμενική’ πραγματικότητα που παράγει.

2. *Ο άξονας των τρόπων εκφοράς του λόγου* περιλαμβάνει όλες τις εξωτερικές συνθήκες εκφοράς του άρθρου, όπως είναι τα στοιχεία και γενικότερες πληροφορίες για τον αρθρογράφο, τις πηγές του, τις πολιτικές του πεποιθήσεις και λοιπά. Στον ίδιο άξονα συμπεριλαμβάνονται και οι εσωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου, ο τρόπος δηλαδή γραφής των άρθρων, ο λόγος που χρησιμοποιεί ο αρθρογράφος και λοιπά. Ως ιδιότητα αναφέρεται ως «υποκειμενικότητα του λόγου». Συγκεκριμένα, στον εν λόγω άξονα, θα ερευνηθούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε η εκφορά των δημοσιογραφικών λόγων είτε πρόκειται για εξωτερικές ή για εσωτερικές συνθήκες. Είναι σημαντικό, δηλαδή, να διερευνηθούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες σχηματίστηκε ο δημοσιογραφικός λόγος και να εντοπιστούν οι αλλαγές που προκύπτουν στο περιεχόμενό του με βάση την υποκειμενική θέση του αρθρογράφου. Για παράδειγμα, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να αναδείξουμε τον τρόπο με τον οποίο σχηματίζονται οι λόγοι ανάλογα με το πολιτικό υπόβαθρο (όπως αυτό προκύπτει μέσα από δυο διαφορετικά πολιτικά προσκείμενες εφημερίδες).
3. *Ο άξονας των εννοιών*, συμπεριλαμβάνει όλες εκείνες τις έννοιες γύρω από τις οποίες αναπτύσσεται ο λόγος και παράγεται η γνώση. Πρόκειται για τις έννοιες γύρω από τις οποίες αναπτύχθηκε η οργάνωση του έντυπου δημοσιογραφικού λόγου της ανάλυσης, καθώς επίσης και τα νοήματα που προσδίδονται σε αυτές τις έννοιες. Πιο συγκεκριμένα στον άξονα αυτό αναλύονται οι θεμελιώδεις έννοιες της «παιδικής ηλικίας» και του «κινδύνου της προσφυγιάς» και αποτελούν τα κομβικά σημεία (nodal points) γύρω από τα οποία οργανώνεται η αφήγηση και παράγεται το νόημα.²⁴ Χρησιμοποιούμε αυτές τις δυο έννοιες σε σχέση μεταξύ τους και όχι ανεξάρτητα, καθώς, μεμονωμένες καλύπτουν ένα

²⁴ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 88

πολύ μεγάλο εύρος εννοιών το οποίο στη παρούσα έρευνα δεν θα προσδώσουν σε περιεχόμενο. Με αυτό το στόχο επιλέχθηκαν συγκεκριμένες έννοιες που αλληλοεπιδρούν γύρω από το θέμα του προσφυγικού ζητήματος και παράγουν αξιόλογο υλικό προς ανάλυση. Συγκεκριμένα, έχοντας εντοπίσει εκείνες τις έννοιες που αναπαράγονται κατ' επανάληψη μέσω του δημοσιογραφικού λόγου σε σχέση με το θέμα του προσφυγικού, η ανάλυση εστιάστηκε γύρω από αυτές. Τέτοιες έννοιες είναι ο *κίνδυνος* και η *εξουσία*, λόγω ότι θέτουν σημαντικά θεωρητικά ερωτήματα, αξιόλογα να ερευνηθούν.

4. Τέλος, ο τέταρτος και τελευταίος, είναι ο *άξονας των θεματικών*, ο οποίος περιλαμβάνει όλους τους προβληματισμούς και τα ζητήματα που θέτουν τα άρθρα μέσω της ανάλυσης των λόγων. Οι θεματικές που θα μας απασχολήσουν είναι αυτές της προσφυγιάς και της συνάρτησης που προκύπτει ανάμεσα στον κίνδυνο και την παιδική ηλικία σε σχέση με τον ρατσισμό, την εκπαίδευση, την εκμετάλλευση, καθώς είναι και αυτές που πιο συχνά περιγράφονται μέσα από τα δημοσιογραφικά άρθρα του ημερήσιου τύπου.

Συνοψίζοντας, μέσω της ανάλυσης των άρθρων (της Καθημερινής και της Εφημερίδας των Συντακτών) και την έρευνας που θα ακολουθήσει πάνω σε αυτά θα εξεταστεί η ποικιλία των εννοιών που αποδίδονται ανάμεσα στην παιδική ηλικία σε σχέση με το προσφυγικό κίνημα και των κινδύνων που απορρέουν από αυτή, με βάση τον *δημοσιογραφικό λόγο*.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν επίσης χρήσιμο να αναφέρουμε, με λίγα λόγια, τη μεθοδολογία της έρευνας την οποία επιλέξαμε ώστε να γίνει εφικτός ο στόχος μας. Συγκεκριμένα, ο λόγος για τον οποίο επιλέξαμε να αναλύσουμε τον έντυπο δημοσιογραφικό λόγο, μεταξύ άλλων, ήταν πως παρόλο που υπάρχουν πλέον πιο σύγχρονοι εκφραστές της δημοσιογραφίας (τηλεόραση, διαδίκτυο), οι εφημερίδες διαχρονικά και παραδοσιακά συγκεντρώνουν όλα εκείνα τα στοιχεία που μας ενδιαφέρουν για την ανάλυση που απαιτείται (π.χ. το κείμενο το ίδιο, ο αρθρογράφος, η εφημερίδα που το δημοσιεύει κ.α.). Με βάση αυτόν τον γνώμονα, οι εφημερίδες Καθημερινή και Εφημερίδα των Συντακτών είναι ιδανικές για την επίτευξη της έρευνας. Τα κοινά τους χαρακτηριστικά είναι η μεγάλη τους εμβέλεια, όχι μόνο χωροταξικά (είναι και οι δύο πανελλαδικής κυκλοφορίας) αλλά και σε σχέση με το κοινό τους, το οποίο συγκεντρώνει αναγνώστες σε όλο το φάσμα των ηλικιών και των δυο φύλων. Επιπρόσθετα, οι διαφορές σε επίπεδο πολιτικού περιβάλλοντος (και των

αναγνωστών αλλά και των αρθρογράφων) ήταν εξίσου σημαντικές και ευδιάκριτες, κάτι που θα έκανε την ανάλυση ευκολότερη. Πιο συγκεκριμένα, η Καθημερινή συγκεντρώνει διαχρονικά, καθώς τα χρόνια κυκλοφορίας της είναι συγκριτικά πολύ περισσότερα, αναγνώστες από τον χώρο της κεντροδεξιάς, οι οποίοι μέχρι και τον Ιανουάριο του 2014 υποστήριζαν τις εκάστοτε κυβερνήσεις (ΠΑΣΟΚ, Νέα Δημοκρατία). Η Εφημερίδα των Συντακτών από την άλλη πλευρά συγκεντρώνει, από το 2012 οπότε και πρωτοκυκλοφόρησε, αναγνώστες από τον χώρο της Αριστεράς και μέχρι το 2014 την αξιωματική αντιπολίτευση (Σύριζα). Από το 2014 και μέχρι σήμερα, ο ρόλος τους άλλαξε με την αλλαγή των κυβερνητικών ρόλων, καθώς τη διακυβέρνηση της χώρας την ανέλαβε μέχρι τότε αξιωματική αντιπολίτευση. Βέβαια, παρόλη αυτή την πολύ σημαντική ανταλλαγή ρόλων εξουσίας οι αναγνώστες δεν άλλαξαν το μέσο έκφρασης των πεποιθήσεων τους.

Η χρονική επιλογή των άρθρων, από τις δυο αυτές εφημερίδες, είναι η τελευταία, κυρίως, τριετία οπότε και το προσφυγικό ζήτημα εντάθηκε, συγκεντρώνοντας τα φώτα της δημοσιότητας, άρα και των διαφόρων εκφράσεων επί του θέματος μέσω του έντυπου δημοσιογραφικού λόγου.

Τα άρθρα προς ανάλυση συγκεντρώθηκαν κάνοντας αναζήτηση μέσω του διαδικτύου στις σελίδες της ηλεκτρονικής έκδοσης των εφημερίδων.²⁵ Τα λήμματα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν «προσφυγικό», «μεταναστευτικό», «προσφυγική κρίση», «πρόσφυγες». «παιδιά», «παιδική ηλικία» και συνδυασμοί αυτών. Δεν χρησιμοποιήθηκε χρονικός περιορισμός στην αναζήτηση ώστε να συμπεριληφθούν και τα άρθρα που προϋπήρχαν της τελευταίας τριετίας, όταν ακόμα το προσφυγικό ζήτημα δεν αποτελούσε είδηση «πρώτης γραμμής».

²⁵ www.kathimerini.gr/search?q=#searchFull και www.efsyn.gr/search/node?keys

ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ

1) Άξονας αντικειμένων

Στον άξονα αντικειμένων περιγράφονται όλα τα ιστορικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και γεωγραφικά στοιχεία τα οποία πλαισιώνουν ένα γεγονός-συμβάν ή μια κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα, μας ενδιαφέρει να δούμε τη σχέση του λόγου/άρθρων και της εφημερίδας, με την πραγματικότητα. Ποια, δηλαδή, στοιχεία της πραγματικότητας επιλέγονται να αναπαρασταθούν στα άρθρα και με ποιο τρόπο.

Τα παραπάνω στοιχεία-δεδομένα δίνονται για να βοηθήσουν τον αναγνώστη να κατανοήσει την παρούσα ή την κατά συνθήκη κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα, καθώς επίσης να προσδιορίσει το γενικότερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα και εκτυλίσσονται τα γεγονότα, όπως απεικονίζονται από τις εφημερίδες.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν ένα τρόπο να καθίσταται το αναγνωστικό υλικό πιο αληθοφανές ενώ ταυτόχρονα να γίνεται μια σχετική εμπλοκή ή ακόμα και ταύτιση των αναγνωστών σε σχέση με όσα συμβαίνουν.

i. Αναφορικός χρόνος

Ως αναφορικός χρόνος ορίζεται ο χρόνος μέσα στον οποίο εξελίσσονται τα γεγονότα. Όσον αφορά την παρούσα έρευνα, αναφορικός χρόνος είναι η χρονική περίοδος κατά την οποία το προσφυγικό ζήτημα γιγαντώθηκε, λόγω σημαντικών γεωπολιτικών αλλαγών και γεγονότων, με αποτέλεσμα το παγκόσμιο δημοσιογραφικό ενδιαφέρον να εστιάσει πάνω σε αυτό. Από τη μια πλευρά ο εμφύλιος στη Συρία και από την άλλη το Ισλαμικό κράτος που πραγματοποιεί συνεχείς πολεμικές επιχειρήσεις στα εδάφη του Αφγανιστάν και του Ιράκ, προκαλώντας αμφότερα συνεχώς κλιμακούμενες προσφυγικές ροές. Η πλειοψηφία των άρθρων αναφέρεται στην τελευταία τριετία, οπότε και τα ΜΜΕ έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στο προσφυγικό

ζήτημα, το οποίο προϋπήρχε σχεδόν μια δεκαετία αλλά εντάθηκε το τελευταίο χρόνο στην Ελληνική επικράτεια. Τέλος, σε πολύ λίγες περιπτώσεις γίνεται αναφορά σε στοιχεία σε σχέση με το προσφυγικό ζήτημα και αφορά σε χρονικές περιόδους της προηγούμενης δεκαετίας και παλαιότερα.

ii. Αναφορικός χώρος

Ο χώρος όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα, κυρίως, είναι η Ελληνική επικράτεια. Μέσα σε αυτή εξελίχθηκε το μεταναστευτικό ζήτημα σε μείζον πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα. Οι αμείωτοι ρυθμοί στις αφίξεις των μεταναστών με είσοδο από τα θαλάσσια σύνορα με την Τουρκία και στη συνέχεια η διασπορά τους στα νησιά και στην ενδοχώρα οδήγησαν στον εγκλωβισμό τους εντός των Ελληνικών συνόρων εντείνοντας το πρόβλημα και κάνοντας την ανάγκη οριστικής επίλυσης του ζητήματος απαραίτητη.

Σύμφωνα με συχνές αναφορές των άρθρων των δύο εφημερίδων, τα νησιά που βρίσκονται κοντά στα θαλάσσια σύνορα με την Τουρκία από βορά προς νότο έχουν μετατραπεί σε γέφυρες-διάυλους των προσφυγικών ροών. Νησιά όπως η Σάμος και η Κως, η Μυτιλήνη και η Χίος βρίσκονται πλέον σε οριακό σημείο κοινωνικά καθώς καθημερινά χιλιάδες πρόσφυγες -μετανάστες εγκαταλείπονται στα παράλια τους, οδηγώντας τις τοπικές κοινωνίες σε οριακά σημεία. Η κατάσταση είναι ανάλογη και στο βόρειο Αιγαίο αν και λιγότερο επιβαρυνμένη σε σχέση με τις ροές. Η είσοδος προσφύγων από της ηπειρωτική Ελλάδα είναι σχετικά μικρή. Συγκεκριμένα από τον Έβρο «προσπάθησαν» να διέλθουν περίπου 18000 μετανάστες, αριθμός συγκριτικά πολύ μικρός σε σχέση με τις ροές κατά μήκος των θαλάσσιων συνόρων. Το γεγονός αυτό αποδίδεται σύμφωνα με τις αστυνομικές αρχές στην ύπαρξη του φράχτη αλλά και της υψηλής επικινδυνότητας λόγω των ναρκοθετημένων συνόρων με την Τουρκία. Η κατάσταση στην ηπειρωτική χώρα δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί καλύτερη καθώς οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί καταλήγουν στα κέντρα φιλοξενίας ανά την Ελλάδα. Σύμφωνα με τις πρόσφατες καταμετρήσεις (καταγραφές σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για την περίοδο Απρίλιος-Μάιος του 2016) αυτή τη στιγμή βρίσκονται στο λεκανοπέδιο Αττικής περίπου 13000 πρόσφυγες εκ των οποίων οι 4500 στο λιμάνι του Πειραιά. Στα σύνορα με τα Σκόπια και συγκεκριμένα στην Ειδομένη

έχουν εγκλωβιστεί περίπου 12000 άτομα ενώ κέντρα φιλοξενίας έχουν κατασκευαστεί και σε άλλες περιοχές όπως η Λάρισα και η Κατερίνη.

Επιπρόσθετα, ο χώρος όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα σύμφωνα με τα άρθρα της Καθημερινής και της Εφημερίδας των Συντακτών δεν είναι μόνο ο Ελλαδικός, αλλά και χώρες της Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, στην Καθημερινή αναφέρονται δυο χώρες η Γερμανία και η Σουηδία ως χώρες προορισμός για τους πρόσφυγες.²⁶

²⁶ Καθημερινή 25/04/2016 «Ο προσφυγές προτιμούν Γερμανία και Σουηδία»

2) Άξονας εκφοράς του λόγου

Στο σημείο αυτό αρχίζει η ανάλυση των δημοσιογραφικών άρθρων σύμφωνα με τους τρόπους εκφοράς του λόγου. Ο άξονας αυτός, αφορά, μια θεμελιώδη ιδιότητα του λόγου, αυτή της υποκειμενικότητας ή αλλιώς του τρόπου της αφήγησης. Δύο είναι τα διακριτά και αξεχώριστα επίπεδα μέσα στα οποία αναπτύσσεται η αφηγηματικότητα του λόγου. Αυτά είναι οι εξωτερικές και οι εσωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο εξωτερικές συνθήκες, γίνεται λόγος για την προέλευση του καθώς και την απεύθυνσή του, δυο στοιχεία με ιδιαίτερη συμβολή στη συγκρότηση των υποκειμένων της εκφοράς και της πρόσληψης (σε ποιο κοινό απευθύνεται, υλικές συνθήκες δημιουργίας, ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο, μηχανισμοί υποδοχής). Είναι δηλαδή, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες συντέθηκαν τα υπό ανάλυση δημοσιογραφικά άρθρα, στοιχεία για τους δημοσιογράφους που τα συνέταξαν (π.χ. ποιες είναι οι πολιτικές τους πεποιθήσεις) καθώς και στοιχεία των εφημερίδων από τις οποίες «αλιεύθηκαν» τα άρθρα. Στον ίδιο άξονα συμπεριλαμβάνονται οι εσωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου, όπως είναι, ο γενικότερος τρόπος σύνθεσης και γραφής τους, η γλώσσα που χρησιμοποιείται από τους δημοσιογράφους ενώ, τέλος, ο τρόπος με τον οποίο περιγράφουν στο σύνολο τους τα γεγονότα και ο τρόπος που παρουσιάζουν τις απόψεις και την στάση τους απέναντι στο θέμα.

Στην προκειμένη περίπτωση θα αναλυθούν οι εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες κάτω από τις οποίες εκφέρεται ο λόγος μέσα από τα άρθρα των εφημερίδων της Καθημερινής και της Εφημερίδας των Συντακτών. Σκοπός είναι να διακριθούν οι διαφορετικοί τρόποι αφήγησης ανάλογα με τον αρθρογράφο, το υπόβαθρο αλλά και το περιβάλλον του. Δηλαδή να δούμε ποιος μιλάει, με ποια προοπτική καθώς και πόσο επηρεάζεται από το σύνολο των ερεθισμάτων που τον περιβάλλουν.²⁷ Από την άλλη πλευρά ο λόγος που παράγεται από την κάθε εφημερίδα αντικατοπτρίζει και το κοινό στο οποίο απευθύνεται καθώς και το καθεστώς αλήθειας που το εκφράζει.

²⁷ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, , σελ. 93

α) Εξωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου

Η Καθημερινή

Η πρώτη εφημερίδα που επιλέξαμε είναι μια από τις πιο διαδεδομένες εφημερίδες του Ελληνικού Τύπου. Πρόκειται για μια καθημερινή πρωινή εφημερίδα που εκδίδεται και κυκλοφορεί στην Αθήνα αλλά όχι μόνο. Είναι πανελλαδικής εμβέλειας και φύλλα της ξεπερνούν τα στενά όρια της Ελληνικής επικράτειας ενημερώνοντας σε πολλές περιπτώσεις και την ομογένεια (βέβαια η διάδοση του διαδικτύου έχει καταστήσει την ενημέρωση των ομογενών ευκολότερη απ' ότι παλαιότερα). Έχουν περάσει 96 χρόνια από την πρώτη μέρα που κυκλοφόρησε από τον εκδότη και ιδρυτή της Γεώργιο Βλάχο. Το πρώτο της φύλλο κυκλοφόρησε στις 15 Σεπτεμβρίου του 1919 και εκ τότε κυκλοφορεί, με μια μικρή διακοπή, περιγράφοντας τα σημαντικότερα γεγονότα της Ελλάδος τα τελευταία 100 χρόνια. Χαρακτηρίζεται ως κεντροδεξιά εφημερίδα καθώς οι αναγνώστες τις πρόσκεινται διαχρονικά υπέρ των κομμάτων της κεντροδεξιάς και του επιχειρηματικού κόσμου. Για παράδειγμα, το ΠαΣοκ και η Νέα Δημοκρατία, τις τελευταίες δεκαετίες. Μετά το θάνατο του Γεωργίου Βλάχου, το 1951, η εφημερίδα Καθημερινή περνάει στον έλεγχο της κόρης του Ελένης Βλάχου. Ένα αξιοσημείωτο γεγονός είναι η διακοπή της κυκλοφορίας της εφημερίδας από την Ελένη Βλάχου στις 24 Απριλίου του 1967 εξαιτίας του Απριλιανού πραξικοπήματος (σε αντίθεση με τη Δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου και την υπηρεσιακή κυβέρνηση του Ιωάννη Μεταξά το 1936, τις οποίες και στήριξε). Παρόλη την πίεση που της ασκήθηκε από τους Απριλιανούς, για επανακυκλοφορία της εφημερίδας, εκείνη αρνείται και διαφεύγει στο εξωτερικό στις 21 Δεκεμβρίου του 1967. Επέστρεψε στην Ελλάδα τον Αύγουστο του '74 και μετά την μεταπολίτευση (15 Σεπτεμβρίου 1974) έβγαλε την Καθημερινή και πάλι σε κυκλοφορία. Η παρουσία της οικογένειας Βλάχου στο τιμόνι της Καθημερινής διακόπτεται το 1987 με την πώληση της στον Γεώργιο Κοσκωτά, γνωστό για έναν από τα διασημότερα σκάνδαλα που αποκαλύφθηκαν στην ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας.²⁸ Ένα χρόνο αργότερα (1988) η εφημερίδα περνάει στα χέρια της οικογένειας Αλαφούζου όπου και παραμένει μέχρι και σήμερα. Την εφημερίδα, ουσιαστικά, τη διοικεί ο γιός του Αριστείδη Αλαφούζου, Γιάννης, ο οποίος διαδραματίζει και τον σημαντικότερο και πιο ενεργό ρόλο στον

²⁸ https://el.wikipedia.org/wiki/Σκάνδαλο_Κοσκωτά

όμιλο Αλαφούζου. Η εταιρία το 2000 εισήχθη στο χρηματιστήριο Αθηνών με τον κωδικό ΚΑΘΗ, οπότε και μετοχοποιήθηκε. Στην εφημερίδα αρθρογραφούν διάφοροι έγκριτοι δημοσιογράφοι πανελλήνιας αναγνωσιμότητας (και πολιτικής θέσης) όπως οι Παντελής Μπουκάλας, Σταύρος Λυγερός, Πάσχον Μανδραβέλης, Χρήστος Γιανναράς, κ.α. οικονομικοί και πολιτικοί αναλυτές, καθώς και ένας σημαντικός αριθμός ανώνυμων αρθρογράφων (*συνήθως στις στήλες των απόψεων τις οποίες και συμπεριλάβαμε στην έρευνα, βλέπε μεθοδολογία*). Διευθυντής και υπεύθυνος έκδοσης της Καθημερινής, σήμερα, είναι ο γνωστός δημοσιογράφος Αλέξης Παπαχελάς. Είναι από τις πρώτες εφημερίδες σε κυκλοφορία στον κυριακάτικο τύπο και εκτός της καθημερινής εφημερίδας εκδίδει μαζί και αρκετά έντυπα που αφορούν την οικονομία, την τέχνη, τη μαγειρική, το περιβάλλον, την αυτοκίνηση, το lifestyle κ.ά..²⁹

Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για την πιο πολυσυλλεκτική ελληνική εφημερίδα. Παρόλο που θεωρείται ως μια κατ' εξοχήν φιλελεύθερη εφημερίδα, καθώς παλαιότερα συνδεόταν με τα αστικά τμήματα της κοινωνίας, ωστόσο συχνά υιοθετεί και απόψεις κεντροαριστερών ή ακόμα και αριστερών δημοσιογράφων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα σε ένα ζήτημα να εκφράζονται στις στήλες τις ποικίλες προσεγγίσεις.

Η Εφημερίδα των Συντακτών

Η Εφημερίδα των Συντακτών είναι μια συνεταιριστική προσπάθεια που ξεκίνησε πριν από περίπου τέσσερα χρόνια. Πρόκειται για μια ομάδα δημοσιογράφων και συντακτών που προήλθαν από την Ελευθεροτυπία και την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία. Με το κλείσιμο της εφημερίδας, λόγω οικονομικών προβλημάτων, οι εργαζόμενοι της αποφάσισαν τη δημιουργία μια ομάδας με βασική αρχή την απουσία κομματικών εξαρτήσεων και επιρροών. Οι εργαζόμενοι στην εφημερίδα κατοχύρωσαν την πολυφωνία της εφημερίδας ως αναγκαίο όρο της αυτονομίας της. Αυτή η πολυφωνία εξασφαλίζεται μέσα από τη συνεργατική, συνεταιριστική μορφή οργάνωσης της εφημερίδας, που ανήκει και ελέγχεται από το σώμα των εργαζομένων σε αυτήν. Άλλωστε, τα μέλη του συνεταιρισμού, συνεισέφεραν το κεφάλαιο, στο οποίο

²⁹ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 94. Επίσης https://el.wikipedia.org/wiki/Η_Καθημερινή και <http://www.kathimerini.gr/>

στηρίζεται το εγχείρημά και η γενική συνέλευση των μελών του συνεταιρισμού εκλέγει τα μέλη της διευθυντικής ομάδας.³⁰

Το πρώτο της φύλλο τυπώθηκε και διανεμήθηκε τη Δευτέρα 5 Νοεμβρίου του 2012 μετά από ζυμώσεις και οργάνωση μηνών, με διευθυντή τον Νικόλα Βουλέλη.³¹ Όπως αναφέρουν οι δημιουργοί της: *«Πρόκειται για ένα ξεχωριστό και μοναδικό εγχείρημα που εκδηλώθηκε σε μια φάση κατά την οποία διαμορφώνονταν πρωτοφανείς συνθήκες στη σύγχρονη ελληνική ιστορία...»*. Βασική της αρχή είναι η ισότητα ανάμεσα στα μέλη της σε όλα τα επίπεδα. Η εφημερίδα λειτουργεί ως συνεταιρισμός. Όλοι οι εργαζόμενοι στην εφημερίδα λαμβάνουν ίσες αμοιβές εκτός από το Βουλέλη, που εργάζεται αμισθί. Οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού και έχουν ως βασικό κριτήριο την παντελή έλλειψη κομματική εξάρτησης. Πρόκειται κοινώς για μια εφημερίδα με έμβλημα της την Ανεξαρτησία.

Μετά τα πρώτα χρόνια κυκλοφορίας της κατάφερε να εδραιωθεί ανάμεσα σε πολλές άλλες εφημερίδες (οι οποίες «μετρούν» πολλαπλάσια χρόνια παρουσίας) ως μια αξιόπιστη εφημερίδα, η οποία απέχει από σκάνδαλα και διαπλοκή. Σε αυτή αρθρογραφεί ένας πολύ μεγάλος αριθμός δημοσιογράφων και μη, από όλα τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά στρώματα εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την αντικειμενική πολυφωνία, χαρακτηριστικό που απουσιάζει από το σύνολο του Ελληνικού τύπου. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως η Εφημερίδα των Συντακτών είναι η μόνη εφημερίδα που δεν χρωστάει στο Δημόσιο αλλά ούτε και σε ασφαλιστικούς φορείς. Επίσης δεν έχει λάβει κανένα δάνειο, καθώς το κεφάλαιο της προέρχεται από τα μέλη της, χαρακτηριστικά που αποδεικνύουν την έλλειψη εξάρτησης από τρίτους και κατά συνέπεια εξασφαλίζουν την καθαρή, από κάθε άποψη, και έγκυρη ενημέρωση. Εκδίδεται στην Αθήνα και διανέμεται σε όλη την Ελλάδα, έχοντας μεγάλη κυκλοφορία καθημερινά (εκτός της Κυριακής) και απευθύνεται κυρίως στον αριστερό πολιτικό χώρο.³²

³⁰ <http://www.efsyn.gr/h-istoria-tis-efsyn>

³¹ https://el.wikipedia.org/wiki/Εφημερίδα_των_Συντακτών

³² Γιάννης Πεχτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, , σελ.95

β) Εσωτερικές συνθήκες εκφοράς του λόγου

Ένα από τα βασικότερα ερωτήματα στα οποία πρέπει να απαντήσουμε, κατά τη διάρκεια της έρευνας, είναι ποιος εκφέρει το λόγο και υπό ποιες συνθήκες. Στον άξονα εκφοράς του λόγου οι εσωτερικές συνθήκες δίνουν μια απάντηση στο παραπάνω ερώτημα. Συγκεκριμένα, αυτό που μας απασχολεί είναι η σχέση του υποκειμένου της αφήγησης και των «ηρώων» των αναπαραστάσεων της παιδικής ηλικίας μέσα από το προσφυγικό ζήτημα. Δηλαδή, ποια είναι η σχέση του αρθρογράφου της εφημερίδας με τα παιδιά πρόσφυγες και πώς αντανακλάται αυτή η σχέση μέσα από τα άρθρα.³³ Για να γίνει εφικτή η ανάλυση της σχέσης λόγου και ιστορίας θα χρησιμοποιηθεί η τυπολογία του Todorov και πιο συγκεκριμένα η τυπολογία που προτείνει μέσω της θεωρίας του για την αφήγηση.³⁴ Εν συντομία, ο Todorov διακρίνει τους τύπους αφήγησης σε παντογνωστικό, αντικειμενικό και υποκειμενικό. Στην πρώτη περίπτωση ο αφηγητής μεταφέρει πλήρως το «εγώ» του μέσω των ηρώων που περιγράφει και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την απόλυτη γνώση γύρω από τους χαρακτήρες της περιγραφής. Στη δεύτερη περίπτωση, το «εγώ» του αφηγητή απουσιάζει πλήρως από την αφήγηση με συνέπεια η περιγραφή των «ηρώων» να είναι απόλυτα αντικειμενική και η προσωπικότητα τους ανεξάρτητη. Τέλος, στην τρίτη περίπτωση, ο αφηγητής-αρθρογράφος είναι προσκολλημένος στους «ήρωες» που περιγράφει και παρουσιάζει πλήρως τη δική του σκοπιά.³⁵

Ο τύπος αφήγησης που προσιδιάζει περισσότερο από όλους στην περίπτωση του δημοσιογραφικού λόγου γύρω από τα παιδιά και το προσφυγικό ζήτημα είναι ο υποκειμενικός καθώς οι προσωπικές πολιτικές πεποιθήσεις εκφράζονται μέσα από τα άρθρα, αντικατοπτρίζοντας την ένταση με την οποία στέκονται οι αρθρογράφοι απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα και συγκεκριμένα στα παιδιά πρόσφυγες. Στην περίπτωση των ανυπόγραφων άρθρων η άποψη αντικατοπτρίζει τη συνολική άποψη της εφημερίδας και ο τρόπος αφήγησης περιγράφεται ως αντικειμενικός. Στην

³³ Πechτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 70

³⁴ Todorov Tzvetan, «The Poetics of Prose, Νέα Υόρκη, Cornell University Press, 1977

³⁵ Πechτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 71

Καθημερινή παράδειγμα αυτού είναι το άρθρο: «Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες: Σε συνθήκες εξαθλίωσης οι ανήλικοι πρόσφυγες στον Έβρο».³⁶

Παρόλο που οι δυο εφημερίδες (Εφημερίδα των Συντακτών, Καθημερινή) έχουν διαφορετικό στόχο και σκοπό, μοιράζονται το στοιχείο της υποκειμενικότητας της αφήγησης στο μεγαλύτερο μέρος των άρθρων τους.

Πιο συγκεκριμένα ο δημοσιογραφικός λόγος στο σύνολο των άρθρων της Καθημερινής εκφράζεται, κυρίως, από αρθρογράφους με φιλοευρωπαϊκές θέσεις και φιλελεύθερη πολιτική ιδεολογία. Τον απαρτίζουν πολίτες που σχετίζονται με τον επιχειρηματικό κόσμο, εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποστηρικτές της αξιωματικής αντιπολίτευσης (μέχρι πρότινος κόμματα της κυβέρνησης συνεργασίας μεταξύ ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ και ΝΔ), πολιτικοί των παραπάνω κομμάτων αλλά και ακαδημαϊκοί που πρόσκεινται στη δεξιά. Σε κάποιες περιπτώσεις, βέβαια, υπάρχουν και αντίθετες φωνές οι οποίες έχουν ως σκοπό η άποψη της εφημερίδας να μην είναι μεροληπτική αλλά να εκφέρει και τις αντίθετες γνώμες:

« Καλοσύνη του και του Βρετανού πρωθυπουργού Ντέιβιντ Κάμερον, που το ξανασκέφτηκε και δήλωσε πως η χώρα του θα δεχτεί ασυνόδευτα προσφυγόπουλα. Μόνο που ούτε τον αριθμό τους προσδιόρισε ούτε και το πότε ακριβώς θα τεθούν σε εφαρμογή οι φιλόανθρωπες σκέψεις του. Δεν πρέπει πάντως να προβλέπουν μεγάλο αριθμό τα πλάνα του, αν κρίνουμε από το ότι δεν υιοθέτησε την πρόταση του λόρδου Νταμπς. Προσφυγόπουλο κάποτε και ο ίδιος ο λόρδος (είχε δραπετεύσει από την Τσεχοσλοβακία για να σωθεί από τους ναζί), ζήτησε να δεχτεί η Βρετανία 3.000 από τα ασυνόδευτα παιδιά. Και είναι πάμπολλα τα παιδιά αυτά, που ξεκίνησαν μόνα την οδύσσειά τους ή έχασαν καθ' οδόν τους γονείς τους. Τον φετινό Ιανουάριο ήταν κατά 530% περισσότερα από τον περυσινό. Και ήδη, σύμφωνα με τη Γιούροπολ, έχουν χαθεί 10.000. Τα κατάπιε η μαύρη τρύπα του «ηθικού χρέους» των Ευρωπαίων. Και το τράφικινγκ.»³⁷

Από την άλλη πλευρά βρίσκονται τα άρθρα της Εφημερίδας των Συντακτών τα οποία κατά κύριο λόγο, προέρχονται από αρθρογράφους με αριστερό ιδεολογικό υπόβαθρο, εκπαιδευτικούς, συνδικαλιστές και γενικότερα πολίτες με έντονα

³⁶ 2012, «Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες: Σε συνθήκες εξαθλίωσης οι ανήλικοι πρόσφυγες στον Έβρο», Καθημερινή, 22 Ιουνίου).

³⁷ Παντελής Μπουκάλας, (2016) «Καλοσύνη τους, τι άλλο», Καθημερινή, 6 Μαΐου

ανθρωπιστικά αισθήματα, οι οποίοι ασκούν κριτική στη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί πως στις περιπτώσεις που ο αρθρογράφος είναι κάποιο εξέχον στέλεχος της εφημερίδας ή αρθρογραφεί συστηματικά πάνω σε μια συγκεκριμένη θεματική ο λόγος που εκφράζει δεν αποτελεί μόνο την προσωπική του άποψη και αφήγηση αλλά θα πρέπει να θεωρηθεί ότι εκφράζει τη συνολική ιδεολογική θέση και στάση της εφημερίδας από την οποία εκφέρεται ο λόγος του μετατρέποντας την αφήγηση σε αντικειμενική.³⁸ Το ίδιο συμβαίνει και με τα ανυπόγραφα άρθρα που δηλώνουν πως το άρθρο εκφράζει απόλυτα τη θέση της εφημερίδας και πως ο λόγος πλέον δεν έχει υποκειμενική υπόσταση. Παράδειγμα από την Εφημερίδα των Συντακτών είναι το άρθρο «Τουλάχιστον 10000 παιδιά πρόσφυγες σε κίνδυνο»³⁹, το οποίο φέρει την υπογραφή της εφημερίδας και εκφράζει τη συνολική της θέση.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό που μοιράζονται η Καθημερινή και η Εφημερίδα των Συντακτών είναι ότι στην συντριπτική πλειοψηφία των άρθρων που έχουν δημοσιεύσει, σε σχέση με τα παιδιά πρόσφυγες αλλά και τις δυσκολίες και τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν, δεν μιλούν τα ίδια τα παιδιά. Συγκεκριμένα, οι αρθρογράφοι είναι αυτοί, ουσιαστικά, που μιλούν για τα παιδιά και όχι τα ίδια τα παιδιά. Δηλαδή μιλάνε κάποιοι για τα παιδιά από μία θέση υποκειμένου διαφορετική της ανηλικότητας, όπως είναι της ενηλικότητας.⁴⁰ Έτσι, σύμφωνα με τους τύπους αφήγησης του Todorov η αφήγηση κρίνεται παντογνωστική καθώς ο αρθρογράφος γνωρίζει τα πάντα για τους ανήλικες πρόσφυγες, τη συμπεριφορά τους ή για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη διαδρομή που ακολουθούν από τη χώρα τους μέχρι και τη χώρα που καταφεύγουν:

«Πολύ περισσότερο αυτά τα παιδιά που αναγκάστηκαν να μεγαλώσουν πριν την ώρα τους, που έχουν φύγει από εμπόλεμες ζώνες, που έχουν ήδη διασχίσει με τα πόδια εκατοντάδες χιλιάδες χιλιόμετρα, που γλίτωσαν από τα κύματα του Αιγαίου. Και που λαχταρούν κάτι τόσο απλό και τόσο ζωτικής σημασίας: να επανενωθούν με τις οικογένειές τους. Όσο τα σύνορα παραμένουν κλειστά, τα πράγματα αγριεύουν όλο και

³⁸ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ.96

³⁹ Εφημερίδα των Συντακτών (2016) «Τουλάχιστον 10000 παιδιά πρόσφυγες σε κίνδυνο», 31 Ιανουαρίου

⁴⁰ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ.96

πιο πολύ για τους πρόσφυγες, πολύ περισσότερο για τα παιδιά πρόσφυγες κι ακόμα πιο πολύ για τα ασυνόδευτα παιδιά. Οι δομές φιλοξενίας δεν επαρκούν, οι χώροι που φτιάχνονται σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης δεν είναι οι καλύτεροι για τα παιδιά και φαίνεται πια πως είναι επιτακτική ανάγκη η πολιτεία να κάνει το επόμενο βήμα: να διευκολύνει τις διαδικασίες αναδοχής, ώστε τα παιδιά να ζουν με μια οικογένεια μέχρι να μπορέσουν να βρουν τη δική τους.»⁴¹

Η απουσία άρθρων που να περιγράφουν την προσφυγική διαδρομή τα ίδια τα παιδιά-πρόσφυγες, θα μπορούσε να δικαιολογηθεί καθώς υπάρχουν πάρα πολλές δυσκολίες στο να προσεγγιστούν ανήλικοι πρόσφυγες και να τους δοθεί η δυνατότητα να εκφράσουν οι ίδιοι το βίωμα της προσφυγιάς.

Ενδεικτικό είναι πως από την εφημερίδα Καθημερινή έγινε εφικτό να βρεθεί, μέχρι και τη στιγμή της αναζήτησης, ένα μόνο άρθρο που να φιλοξενεί δηλώσεις ανήλικων προσφύγων οι οποίοι περιγράφανε τα βιώματα της προσφυγιάς από την οπτική του ενήλικα, καθώς οι ήρωες του ρεπορτάζ πλέον έχουν ενηλικιωθεί:

««Ξεκινάς το ταξίδι από τη χώρα σου για να γλιτώσεις από το θάνατο», λέει ο Αζίζ Μουσάι. Πριν από μία δεκαετία πέρασε στη Λέσβο από την Τουρκία με μια φουσκωτή βάρκα τραβώντας κουπί μαζί με άλλους τρεις ανήλικους μετανάστες. Ήταν 14 ετών. Σήμερα βοηθά ως διερμηνέας τα μέλη της μη κυβερνητικής οργάνωσης Μετάδραση..... Τα παιδιά δεν θέλουν να διηγηθούν τις ιστορίες τους όταν τους ρωτάμε πώς έφτασαν στην Ελλάδα. «Δεν νιώθουν έτοιμοι», λέει ο Μουσάι....Ο Μουσάι, αν και έφτασε στην Ελλάδα σε μια εποχή που λειτουργούσε πιλοτικά μία δομή στα Ανώγεια και υπήρχαν λιγότερες ευκαιρίες, επέλεξε να παραμείνει. «Ήμουν πολύ κουρασμένος από το ταξίδι και όσα είχα περάσει», λέει. Παιδί ακόμη, μέχρι να φτάσει στην Ελλάδα δούλεψε σε ένα εργοστάσιο πέτρας στο Ιράν για να συγκεντρώσει χρήματα. «Και η κουλτούρα όταν πήγα στην Κρήτη έμοιαζε τόσο με τη δική μας που ήθελα να μείνω εδώ», προσθέτει..»⁴²

Οι εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες αφήγησης αναπόφευκτα συνδέονται με ορισμένες έννοιες και θεματικές γύρω από τις οποίες παράγεται το νόημα. Στη προκειμένη περίπτωση η κομβική έννοια γύρω από την οποία συναρθρώνονται οι

⁴¹ Ντίνα Δασκαλοπούλου, «Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ», Εφημερίδα των Συντακτών, 19 Μαρτίου

⁴² Γιάννης Παπαδόπουλος, (2014), «Ταξίδι στο άγνωστο για χιλιάδες παιδιά», Καθημερινή, 7 Νοεμβρίου

άλλες έννοιες των λόγων που εξετάζουμε είναι η έννοια της «παιδικής προσφυγικής ηλικίας» και του «κινδύνου» με τις οποίες θα ασχοληθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

3) Άξονας εννοιών

Ο δημοσιογραφικός λόγος συχνά συνοδεύει τις αναπαραστάσεις της παιδικής προσφυγικής ηλικίας με τον κίνδυνο όπως φαίνεται από τα άρθρα κυρίως της Εφημερίδας των Συντακτών αλλά και της Καθημερινής. Μέσα από αυτή τη συχνότητα γεννιούνται ερωτήματα σχετικά με την σκοπιμότητα του συνδυασμού κίνδυνος και παιδί πρόσφυγας. Σύμφωνα με τη Judith Butler (2004)⁴³, η κυρίαρχη εξουσία νοσηματοδοτεί, καθορίζει, αξιολογεί και ιεραρχεί ποια σώματα αξίζει να πενήθσουμε και να θρηνήσουμε.⁴⁴ Όπως ισχυρίζονται οι θεωρητικοί του κινδύνου, ο κίνδυνος είναι μια σταθερή όψη της ανθρώπινης φύσης και κατά συνέπεια θεωρείται ως διαχειρίσιμος έως ένα σημαντικό βαθμό και συνδέεται με την ατομική επιλογή και ευθύνη.⁴⁵ Από τη στιγμή όμως που ο κίνδυνος φυσικοποιείται και μετατρέπεται σε αναπόσπαστο κομμάτι στην ζωή ενός ανθρώπου κατά κάποιο τρόπο δημιουργείται η υποχρέωση προσαρμογής σε αυτόν και αντιμετώπισής του. Το ίδιο όμως δεν φαίνεται να ισχύει και για την περίπτωση των παιδιών προσφύγων. Όπως θα δούμε παρακάτω, μέσα από τις αναπαραστάσεις του δημοσιογραφικού λόγου η εικόνα του ανήλικου πρόσφυγα ρομαντικοποιείται και του προσδίδεται η εικόνα ενός ευάλωτου ανθρώπου σε μόνιμο κίνδυνο τον οποίο δεν είναι σε θέση να διαχειριστεί.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξεταστεί η σχέση του δημοσιογραφικού λόγου για την προσφυγική κρίση και την παιδική ηλικία σε σχέση με άλλους λόγους οι οποίοι βρίσκονται στα ίδια θεματικά πλαίσια. Τα κομβικά σημεία πάνω στα οποία θα επιχειρηθεί η ανάλυση του δημοσιογραφικού λόγου είναι η έννοια της «παιδικής προσφυγικής ηλικίας» και του «κινδύνου», ως θεμελιώδεις έννοιες πάνω στις οποίες δομήθηκε ο δημοσιογραφικός λόγος.

⁴³ Judith Butler, (2004), *Precarious life*, London, pg. 138-150

⁴⁴ Βουργιώτη & Καρυδάκη, (2016), περιοδικό *Unfollow*, τεύχος Ιουνίου, σελ. 24-25

⁴⁵ Γιάννης Πεχτελίδης (2015), *Θεωρία του λόγου*, εκδόσεις Gutenberg, σελ.101

Ο 19^{ος} αιώνας υπήρξε σημείο τομή στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα παιδιά από την κοινωνία. Περνώντας στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας το παιδί αντιμετωπίστηκε σαν μια διακριτή κοινωνική κατηγορία που ήρθε σε αντιπαράθεση με αυτή των ενηλίκων. Όμως με το πέρασμα του χρόνου και μέχρι σήμερα οι έννοιες, οι λόγοι και οι αναπαραστάσεις έχουν υποστεί πολλών επιπέδων αλλαγές. Έχοντας μπει, πλέον, στον 21^ο αιώνα η θέση του παιδιού μέσα στην κοινωνία έχει ξεκάθαρα οριοθετηθεί αλλά την ίδια στιγμή δημιουργεί και πολλές αντιφάσεις σχετικά με την ερμηνεία της. Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και έπειτα η κυριαρχία των ρομαντικών αναπαραστάσεων (το αγνό παιδί) όσο και των αναπαραστάσεων των κλασικών λειτουργιστικών θεωριών κοινωνικοποίησης (το άγριο παιδί) μπαίνουν σε αμφισβήτηση. Τα παιδιά εμφανίζονται ως ενεργά, κριτικά, σύνθετα με κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες και οι ενήλικες, που μέχρι εκείνη τη στιγμή κατείχαν τη θέση του εξουσιαστή, αποδυναμώνονται καθώς ο έλεγχος της γνώσης πλέον μοιράζεται με τα παιδιά. Αποτέλεσμα είναι, η διάκριση ανάμεσα στα παιδιά και στους ενήλικες να αποδυναμώνεται ολοένα και περισσότερο και οι παραδοσιακοί λόγοι και οι κοινωνικές αναπαραστάσεις να αμφισβητούνται όλο και περισσότερο. Τη θέση τους παίρνουν νέοι λόγοι και αναπαραστάσεις που ενδυναμώνουν την παιδική ταυτότητα. Την ίδια στιγμή όμως, σε αντίθεση με τα παραπάνω, μέσα από τη ρητορική του φόβου, η καθημερινότητα των παιδιών αυστηροποιείται και ρυθμίζεται σε υπερβολικό βαθμό από τους ενήλικες.⁴⁶

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ρητορική του φόβου ως εργαλείο ελέγχου και περιορισμού της φύσης της παιδικής ηλικίας συχνά αναπαρίσταται μέσα από την έννοια του κινδύνου. Ένα παιδί σε καθεστώς κινδύνου απαιτεί το κοινωνικό ενδιαφέρον ανεξαρτήτως της θέσης που κατέχει μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Ο κίνδυνος σήμερα είναι συνυφασμένος με την κοινωνική πραγματικότητα. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει ο Beck⁴⁷, στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας πλέον τα κράτη δεν είναι σε θέση να εγγυηθούν την ασφάλεια στα μέλη της, καθώς έχουν

⁴⁶ Πεχτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 245-253

⁴⁷ Πεχτελίδης Γ. (2009). Φάκελος σημειώσεων του μαθήματος, Κοινωνιολογία της Παιδικής Ηλικίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 225

καταστεί αναποτελεσματικά στη διαχείριση των οικονομικών και οικολογικών κινδύνων, στην αντιμετώπιση της εργασιακής ανασφάλειας και της τρομοκρατίας. Το προσφυγικό, είναι ένα από τα αποτελέσματα της έλλειψης ασφάλειας και της συνεχούς παρουσίας του αισθήματος του κινδύνου. Εκατομμύρια άνθρωποι σε ολόκληρο τον πλανήτη αποτελούν μέρος μιας παγκόσμιας μεταναστευτικής ροής.

Από την άλλη πλευρά ο κίνδυνος αναφέρεται και στις χώρες εισόδου των μεταναστών καθώς οι κοινωνίες που αποτελούν προορισμό ή ενδιάμεσο σταθμό των προσφυγικών ροών βρίσκονται υπό καθεστώς κινδύνου, καθώς οι κοινωνικές ισορροπίες διαταράσσονται και το ενδιαφέρον των ανθρώπων και των κρατών επικεντρώνεται στην παρεμπόδιση ή στην αντιμετώπιση τους. Συμπερασματικά, η έννοια του κινδύνου αλλάζει μορφή ανάλογα με τις συνθήκες και πολλές φορές οι έννοιες του θύτη και του θύματος αντιστρέφονται.

Μέσα από το δημοσιογραφικό λόγο, των δυο εφημερίδων, τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστές κοινωνικές ομάδες οι οποίες βρίσκονται συνεχώς υπό κάποιο καθεστώς κινδύνου.⁴⁸ Η χρήση του όρου συναντάται συχνά σε άρθρα και των δύο εφημερίδων. Από τη μια η Εφημερίδα των Συντακτών:

«Οι κίνδυνοι της προσφυγικής κρίσης είναι μεγάλοι για όλους, όμως είναι μεγαλύτεροι για τα παιδιά, τα οποία είναι πολύ εύκολο να χάσουν τη ζωή τους ή να πέσουν θύματα εκμετάλλευσης από ομάδες οργανωμένου εγκλήματος, όπως οι έμποροι λευκής σαρκός.

Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή υπηρεσία ασφαλείας Europol, από την αρχή της προσφυγικής κρίσης τουλάχιστον 10 χιλιάδες ασυνόδευτα παιδιά έχουν εξαφανιστεί από τη στιγμή της άφιξής τους στην Ευρώπη και εκφράζονται φόβοι ότι πολλά από αυτά έχουν πέσει στα χέρια του οργανωμένου εγκλήματος. Πρόκειται για τη χειρότερη ίσως όψη της προσφυγικής κρίσης. Σε ένα μεγάλο ρεπορτάζ της εφημερίδα Guardian, ο Μπρίαν Ντόναλντ, διευθυντής προσωπικού της Europol, αναφέρει ότι μόνο στην Ιταλία, μετά την καταγραφή τους στις καταστάσεις των προσφύγων έχουν χαθεί τα ίχνη 5.000 παιδιών, ενώ άλλα 1.000 έχουν χαθεί στη Σουηδία. Ο Μπρίαν Ντόναλντ επισημαίνει ότι τα συνδικάτα του οργανωμένου εγκλήματος στοχεύουν τα παιδιά που είναι η πιο εύάλωτη ομάδα μεταξύ των προσφύγων. «Αναζητούμε περισσότερα από 10.000 παιδιά», λέει. «Σίγουρα δεν έχουν πέσει όλα θύματα των εγκληματικών οργανώσεων, κάποια από αυτά ίσως κατόρθωσαν να φτάσουν στις οικογένειές τους. Ωστόσο δεν ξέρουμε πού

⁴⁸ Γιάννης Πεχτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 104

βρίσκονται, τι κάνουν ή με ποιους ανθρώπους βρίσκονται». Η είσοδος ασυνόδευτων παιδιών από τη Συρία και τις άλλες εμπόλεμες περιοχές στην Ευρώπη είναι ένα από τα πιο σημαντικά και πειστικά ζητήματα όσον αφορά την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης.»⁴⁹

Και από την άλλη η Καθημερινή:

«Στον ξενώνα της μη κυβερνητικής οργάνωσης ΑΡΣΙΣ, στο Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης, έχουν δημιουργήσει ένα κλειστό γκρουπ στο Facebook όπου οι ανήλικοι ενημερώνουν τους υπεύθυνους ότι έφτασαν με ασφάλεια στον προορισμό τους. Ωστόσο αυτό δεν συνέβη σε μία περίπτωση τον περασμένο Απρίλιο. Οι κοινωνικοί λειτουργοί του ξενώνα προσπαθούσαν να πείσουν έναν 16χρονο Αφγανό να μείνει στην Ελλάδα, να κάνει υπομονή. Είχε ήδη συμπληρώσει τρεις μήνες στη δομή και η νομική ομάδα της οργάνωσης είχε ξεκινήσει τις διαδικασίες για να προχωρήσει η διαδικασία επανένωσής του με συγγενείς του στην Ευρώπη. Οι θείοι του εφήβου όμως στη Σουηδία δεν ήταν τόσο συνεργάσιμοι και ζητούσαν από το παιδί να ταξιδέψει μόνο του.

Τελικά ο 16χρονος εγκατέλειψε τον ξενώνα και λίγες ημέρες αργότερα σκοτώθηκε. Ήταν ένα από τα 14 θύματα δυστυχήματος όταν τρένο στην ΠΓΔΜ παρέσυρε 14 μετανάστες που περπατούσαν στις ράγες.»⁵⁰

Στα παραπάνω αποσπάσματα είναι έντονη η χρήση του ρομαντικού λόγου για την αναπαράσταση των παιδιών, όπως άλλωστε έχει επικρατήσει στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες. Τα παιδιά δεν είναι μόνο ευάλωτα από τη φύση τους, σύμφωνα με μια καθολική παραδοχή, αλλά επιπρόσθετα έχουν να αντιμετωπίσουν και την συμπεριφορά των ενηλίκων που είτε λόγω αδιαφορίας είτε με κάποιο σκοπό, οδηγούν τα παιδιά κάτω από καθεστώτα κινδύνου. Για παράδειγμα στο απόσπασμα της Εφημερίδας των Συντακτών τα οργανωμένα κυκλώματα έχουν στοχοποιήσει τους ανήλικους πρόσφυγες με σκοπό το κέρδος και θέτουν τα παιδιά σε σωρεία κινδύνων (trafficking, εμπόριο οργάνων, κτλ.). Από την άλλη, στην Καθημερινή, η αδιαφορία των ενηλίκων, συγκεκριμένα των θείων του, οδήγησε στον θάνατο έναν ανήλικο πρόσφυγα. Οι ανήλικοι πρόσφυγες μέσω του δημοσιογραφικού λόγου θυματοποιούνται με σκοπό να συγκεντρώσουν το κοινωνικό ενδιαφέρον και να

⁴⁹ Εφημερίδα των Συντακτών, (2016), «Τουλάχιστον 10.000 παιδιά πρόσφυγες σε κίνδυνο», 31 Ιανουαρίου

⁵⁰ Γιάννης Παπαδόπουλος, (2016), «Τα εξαφανισμένα παιδιά των προσφυγικών ροών», Καθημερινή, 7 Φεβρουαρίου

αντιμετωπιστούν τα παραπάνω φαινόμενα. Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε πως, σε αντίθεση με το σύνολο των άρθρων, σε ένα άρθρο της Καθημερινής εντοπίζεται και ένας λόγος αντίθετος με το ρομαντικό. Αυτός του άγριου και ανυπότακτου παιδιού. Ενδεικτικά, στα παρακάτω αποσπάσματα: « *Οι κοινωνικοί λειτουργοί του ξενώνα προσπαθούσαν να πείσουν έναν 16χρονο Αφγανό να μείνει στην Ελλάδα, να κάνει υπομονή*» και «*Τελικά ο 16χρονος εγκατέλειψε τον ξενώνα και λίγες ημέρες αργότερα σκοτώθηκε.*». Η χρήση ενός λόγου αντίθετου με τον ρομαντικό σήμερα είναι πολύ πιθανό να εγείρει αντιδράσεις καθώς βγάζει το παιδί από τη θέση του θύματος και το τοποθετεί στη θέση του θύτη. Παρόλα αυτά στο συγκεκριμένο άρθρο, έστω και με έναν σχεδόν έμμεσο τρόπο, ο ανήλικος δείχνει να ξεφεύγει από τα όρια που του εξασφαλίζουν την ασφάλεια και αναλαμβάνοντας την ευθύνη οδηγείται στον θάνατο. Βέβαια το παραπάνω άρθρο θα μπορούσε να θεωρήσουμε πως ενισχύει τον ρομαντικό λόγο καθώς κάθε παρέκκλιση από αυτό που η κοινωνία θεωρεί σωστό και ασφαλές κρίνεται από επικίνδυνη έως και θανατηφόρα. Η παιδική ηλικία, ως μια κοινωνική κατασκευή ενός συγκεκριμένου ιστορικού πλαισίου, σήμερα ορίζεται ως ευάλωτη και πρέπει να οριοθετείται με σκοπό την προστασία της.

Πέρα όμως από την απλή περιγραφή των συνθηκών κινδύνου κάτω από τις οποίες ζουν τα παιδιά πρόσφυγες πολλές φορές γίνονται και το μέσο κριτικής ή έκφρασης διαφόρων ειδών λόγων, όπως οι πολιτικοί. Όπως πολύ εύστοχα έθεσε η Zelizer (1985)⁵¹, «τα παιδιά ρομαντικοποιήθηκαν και ιεροποιήθηκαν όχι γιατί οι ενήλικοι έγιναν καλύτεροι αλλά επειδή κατέστη συμφέρον να ρομαντικοποιηθούν και να ιεροποιηθούν». Το ίδιο συμβαίνει και με τον δημοσιογραφικό λόγο όπου συχνά τα παιδιά- πρόσφυγες παρουσιάζονται με ρομαντικό τρόπο. Στόχος όμως δεν είναι τα ίδια τα προσφυγόπουλα αλλά χρησιμοποιούνται ουσιαστικά σαν δίαυλος με σκοπό να επιτευχθούν άλλες λειτουργίες. Για παράδειγμα η Εφημερίδα των συντακτών χρησιμοποιεί τον δημοσιογραφικό λόγο για να ασκήσει κριτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στον τρόπο που χειρίζεται το προσφυγικό ζήτημα:

«Όσο τα σύνορα παραμένουν κλειστά, τα πράγματα αγριεύουν όλο και πιο πολύ για τους πρόσφυγες, πολύ περισσότερο για τα παιδιά πρόσφυγες κι ακόμα πιο πολύ για τα ασυνόδευτα παιδιά. Οι δομές φιλοξενίας δεν επαρκούν, οι χώροι που φτιάχνονται σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης δεν είναι οι καλύτεροι για τα παιδιά και φαίνεται πια πως

⁵¹ Πεχτελίδης Γ. (2009). Φάκελος σημειώσεων του μαθήματος, Κοινωνιολογία της Παιδικής Ηλικίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ.38

είναι επιτακτική ανάγκη η πολιτεία να κάνει το επόμενο βήμα: να διευκολύνει τις διαδικασίες αναδοχής, ώστε τα παιδιά να ζουν με μια οικογένεια μέχρι να μπορέσουν να βρουν τη δική τους.....Η Eurorol ανακοίνωσε πως 10.000 προσφυγόπουλα έχουν χαθεί στην Ευρώπη τους τελευταίους 18-24 μήνες: οι πιο ευάλωτοι των ευάλωτων, οι πιο εύθραυστοι των εύθραυστων είναι τα παιδιά.....Στην έκθεση γίνεται λόγος για ανεπαρκείς διαδικασίες από τις Αρχές και έλλειψη σαφήνειας για τις αρμοδιότητες της κάθε υπηρεσίας που ασχολείται με το θέμα. Επίσης, τονίζεται ότι οι διαφορετικές μέθοδοι συλλογής δεδομένων στις διάφορες χώρες της Ευρώπης κάνουν την ανταλλαγή πληροφοριών δύσκολη και αναποτελεσματική....»⁵²

Και:

«Η Ευρώπη παραβιάζει τις θεμελιώδεις αρχές των δικαιωμάτων των παιδιών και αδυνατεί να προστατεύσει τα παιδιά που ταξιδεύουν και βρίσκονται σε κίνδυνο εμπορίας/παράνομης διακίνησης, εκμετάλλευσης, ιθαγένειας, ασθενειών και αποχωρισμού από την οικογένεια. Τα παιδιά συχνά αντιμετωπίζουν υποσιτισμό, σωματική και ψυχική ταλαιπωρία, προβλήματα υγείας.»⁵³

Την αίσθηση του κινδύνου μέσα από τις αναπαραστάσεις της παιδικής προσφυγικής ηλικίας, στο δημοσιογραφικό λόγο, επιτείνει και η χρήση μετωνυμιών στους τίτλους των άρθρων της Καθημερινής και της Εφημερίδας των Συντακτών όπως «Στις ακτές ξεβράζεται ο πολιτισμός της Ευρώπης»⁵⁴ και «Ταξίδι στο άγνωστο για χιλιάδες παιδιά»⁵⁵

Η παρουσία του κινδύνου μέσα από τα άρθρα της Εφημερίδας των Συντακτών είναι πιο συχνή, είτε στους τίτλους είτε στο περιεχόμενο, σε σχέση με την Καθημερινή. Μάλιστα, ακόμα και όταν η Καθημερινή αναφέρεται σε άρθρα της στα παιδιά πρόσφυγες η αίσθηση του κινδύνου είναι ηπιότερη. Για παράδειγμα, ενώ τα δυο παρακάτω άρθρα αναφέρονται στο μεγάλο αριθμό ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων και στους σοβαρούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν (σωματεμπορία, πορνεία, εκμετάλλευση) οι τίτλοι των άρθρων δεν έχουν την ίδια ένταση. Ενδεικτικά, ενώ το περιεχόμενο είναι κοινό ο τίτλος του άρθρου της Καθημερινής είναι ««Πληγή» οι

⁵² Ντίνα Δασκαλοπούλου, (2016), «Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ», Εφημερίδα των Συντακτών», 19 Μαρτίου

⁵³ Ιωάννα Σωτήρχου, (2015), «Ασυνόδευτα παιδιά με ολέθρια ψυχικά τραύματα», Εφημερίδα των Συντακτών, 23 Δεκεμβρίου

⁵⁴ Εφημερίδα των συντακτών, 2015, 30 Οκτωβρίου

⁵⁵ Γιάννης Παπαδόπουλος, 2014, Καθημερινή, 7 Νοεμβρίου

ασυνόδευτοι ανήλικου»⁵⁶ ενώ της Εφημερίδας των Συντακτών «Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ»⁵⁷. Είναι προφανές πως οι δυο εφημερίδες αντιμετωπίζουν το ζήτημα των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων με διαφορετική οπτική. Από τη μια η εφημερίδα της Καθημερινής βλέπει τα παιδιά ως «πληγή» ενός συστήματος το οποίο δεν έχει ακόμα οργανωθεί πλήρως απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα. Παρουσιάζεται ως κάποιο ζήτημα που πρέπει να λυθεί, αλλά σε οργανωτικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά η Εφημερίδα των Συντακτών το ανάγει σε ένα πολύ σημαντικό θέμα ανθρωπιστικού περιεχομένου ύψιστης προτεραιότητας. Μάλιστα, στο μεγαλύτερο μέρος των άρθρων της παρουσιάζει τα παιδιά, είτε είναι ασυνόδευτα είτε όχι, ως απροστάτευτα και μη ικανά να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους που παράγονται από την προσφυγική διαδρομή. Χρησιμοποιεί συνήθως έναν ρομαντικό λόγο για να τα περιγράψει.

Είναι γεγονός πως από έναρξη της εποχής της νεωτερικότητας και μέχρι σήμερα, στη δυτική κουλτούρα, το παιδικό σώμα είναι ένα σώμα με μεγάλη σημασία, ακόμα και αν οι λόγοι που αποδίδονται στην έννοια του είναι διαφορετικοί. Συγκεκριμένα, οι κυρίαρχοι τρόποι εννοιολόγησης του παιδιού είναι δύο και έχουν, σύμφωνα με τον Jenks, καθιερωθεί λόγω της διαχρονικής χρήσης τους με σκοπό την κατανόηση της παιδικής ηλικίας. Από τη μια πλευρά είναι το αθώο παιδί που προσεγγίζει τον κόσμο με έναν αθώο και αμόλυντο τρόπο και εκφράζει ότι καλύτερο και αγνό έχει να επιδείξει η ανθρωπότητα και από την άλλη το άγριο παιδί που είναι εγγενώς κακό, διεφθαρμένο και απείθαρχο. Στην πρώτη περίπτωση, η στάση της κοινωνίας απέναντι στο απροστάτευτο, αθώο, αγνό, άφυλο και αφελές παιδί είναι κυρίως προστατευτική με σκοπό να το προφυλάξει από τους κινδύνους ενώ στη δεύτερη, σκοπός είναι το ατίθασο παιδί να πειθαρχήσει και να υποταχθεί ώστε να προσαρμοστεί στους κανόνες της εκάστοτε κοινωνίας.⁵⁸

Παρόλο που γύρω από το παιδικό σώμα υπάρχουν διάφορες σημασίες, στο δυτικό φαντασιακό έχει κυριαρχήσει η ρομαντική αναπαράσταση των παιδιών. Το παιδί αντιμετωπίζεται ως ένα σώμα που δεν έχει ακόμα αλλοιωθεί από την συμμετοχή του στην ταξική κοινωνική διάρθρωση και δεν έχει ακόμα αφομοιώσει τις ρατσιστικές και σεξιστικές κοινωνικές κατασκευές, ούτε έχει διαμορφωθεί από τις έμφυλες

⁵⁶ Θανάσης Τσιγγάνας, (2010), Καθημερινή, 22 Οκτωβρίου

⁵⁷ Ντίνα Δασκαλοπούλου (2016) Εφημερίδα των Συντακτών, 19 Μαρτίου.

⁵⁸ Πεχτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 33-39

επιτελέσεις.⁵⁹ Η ενηλικίωση και όσα μειονεκτήματα συνοδεύονται από αυτή δεν έχουν διαβρώσει την εικόνα της παιδικής ταυτότητας η οποία παραμένει το ίδιο εξιδανικευμένη. Κατά συνέπεια, η ταύτιση της δικής μας παιδικής ηλικίας με αυτή των παιδιών-προσφύγων δημιουργεί αναπαραστάσεις για τις οποίες αξίζει να ενδιαφερθούμε, να κινητοποιηθούμε και να πενθήσουμε. Αποτέλεσμα είναι η κοινωνία να μην ευαισθητοποιείται με τα σώματα νεκρών ενηλίκων προσφύγων αλλά με το «μόνο άξιο θρήνου», απροστάτευτο και αμόλυντο παιδικό σώμα. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειώσουμε πως παρόλο που η κοινωνία θρηνεί για την τραγωδία που σχετίζεται με τους ανήλικους πρόσφυγες αυτό δεν υποβαθμίζει την συνολικά τραγική φύση του προσφυγικού ζητήματος. Αυτό συμβαίνει λόγω της φυσικοποίησης των παιδιών και της περιγραφής τους ως μιας ανήμπορης κοινωνικής κατηγορίας, μιας εικόνας δηλαδή που διεκδικεί την καθολική προσοχή της κοινωνίας σε βάρος των ενηλίκων. Η ανάγκη για ασφάλεια, προστασία, φροντίδα επιβεβαιώνουν της κυρίαρχη απεικόνιση του ευάλωτου παιδιού, θύμα των συνθηκών.

Ενδεικτικά:

«Εννέα παιδιά πνιγμένα τις τελευταίες μόνο ώρες και ανάμεσά τους τρία βρέφη και αυτοί εκεί, το μέτωπο της... λογικής, οι Μένουμε Ευρώπη, οι θιασώτες του ΝΑΙ, να αναζητούν μικροπολιτικές σκοπιμότητες. Πιθανότατα να κρίνουν εξ ιδίων τα αλλότρια.»⁶⁰

Επίσης:

«Περισσότερα από 106.000 παιδιά έχουν ζητήσει άσυλο εντός του πρώτου εξαμήνου του 2015 σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Πολλά από αυτά τα παιδιά των μεταναστών και των προσφύγων ζουν σε εγκαταστάσεις με έλλειψη χώρου και σε ακατάλληλες συνθήκες, όπου διατρέχουν τον κίνδυνο βίας, εκμετάλλευσης και κακοποίησης. Η όσο πιο αποτελεσματική προστασία τους πρέπει να είναι προτεραιότητα. Αυτά τονίζει, μεταξύ άλλων, σε ανακοίνωσή της η UNICEF σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης της Ευρώπης λίγο πριν από τον χειμώνα που έρχεται. Στόχος είναι η προστασία και η φροντίδα των δεκάδων χιλιάδων παιδιών που αναζητούν καταφύγιο. Στην ανακοίνωση τονίζεται επίσης ότι «με αυξανόμενο τον αριθμό των παιδιών που κάνουν επικίνδυνα ταξίδια προς και διαμέσου της Ευρώπης, η συλλογική δράση με δίκαιη κατανομή της ευθύνης σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι απαραίτητη. Αυτό πρέπει να περιλαμβάνει

⁵⁹ Βουργιώτη & Καρυδάκη, (2016), περιοδικό Unfollow, τεύχος Ιουνίου, σελ. 24-25

⁶⁰ Δημήτρης Καννελόπουλος, (2015), «Ποια νεκρά παιδιά, μωρέ, για τη δημοσιογραφία του μετώπου της λογικής;», Εφημερίδα των Συντακτών, 30 Οκτωβρίου

τη δημιουργία μιας σειράς άμεσων δικλίδων ασφαλείας για τα παιδιά και τις οικογένειές τους». ⁶¹

Τέλος:

«Η Ευρώπη παραβιάζει τις θεμελιώδεις αρχές των δικαιωμάτων των παιδιών και αδυνατεί να προστατεύσει τα παιδιά που ταξιδεύουν και βρίσκονται σε κίνδυνο εμπορίας/παράνομης διακίνησης, εκμετάλλευσης, αν ιθαγένειας, ασθενειών και αποχωρισμού από την οικογένεια. Τα παιδιά συχνά αντιμετωπίζουν υποσιτισμό, σωματική και ψυχική ταλαιπωρία, προβλήματα υγείας.».⁶²

Στον αντίποδα, πέρα από την εικόνα του ανήλικου πρόσφυγα σε κίνδυνο, οι αναπαραστάσεις παίρνουν και τη μορφή της lifestyle φιλανθρωπίας η οποία περιγράφει εικόνες παιδιών να «ποζάρουν» ευτυχισμένα και ασφαλή δίπλα από φιλόπρωτες συζύγους μεγαλοεπιχειρηματιών με φιλανθρωπική δράση. Σκοπός αυτής της περιγραφής είναι να αναδειχθεί ο ρόλος του επιχειρηματικού κόσμου στις προσπάθειες αντιμετώπισης του προσφυγικού ζητήματος.⁶³ Το ρόλο της ανάδειξης της προσφοράς του επιχειρηματικού κόσμου έχει αναλάβει η εφημερίδα Καθημερινή. Συγκεκριμένα:

«Με ιδιωτική πρωτοβουλία του Ιδρύματος «Μαριάννα Β. Βαρδινογιάννη», που στελεχώθηκε με συνεργασία της Ένωσης Δήμων, του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών και του Νοσοκομείου Παίδων «Η Αγία Σοφία», η χώρα μας πρωτοστατεί, επιλέγοντας να περιφρουρήσει τα δικαιώματα στην υγεία κάθε παιδιού προσφυγικής οικογένειας που βρίσκεται καταφύγιο στην Ελλάδα...».⁶⁴

Καθώς επίσης:

«Της έκανε δε εντύπωση η χειρονομία αγάπης ενός μικρού κοριτσιού που της πρόσφερε το μήλο που του είχαν δώσει για να φάει. «Ανθρωπιά σημαίνει πολιτισμός και αυτό

⁶¹ Δημήτρης Τερζής, (2015), «UNICEF: Προστατεύστε τα παιδιά των προσφύγων», Εφημερίδα των Συντακτών, 8 Σεπτεμβρίου

⁶² Ιωάννα Σωτήρχου, (2015), «Ασυνόδευτα παιδιά με ολέθρια ψυχικά τραύματα», Εφημερίδα των Συντακτών, 23 Δεκεμβρίου

⁶³ Βουργιώτη & Καρυδάκη, (2016), περιοδικό Unfollow, τεύχος Ιουνίου, σελ. 24-25

⁶⁴ Ελένη Μπιστίκα, (2015), «Νοιαζόμαστε - We Care», η πρωτοβουλία του Ιδρύματος «Μαριάννα Β. Βαρδινογιάννη» με το πρόγραμμα ιατρικής βοήθειας σε παιδιά προσφύγων, προτροπή για ανοιχτά σύνορα αλληλεγγύης...», Καθημερινή, 25 Σεπτεμβρίου

πρέπει να το καταλάβουν όλοι οι ισχυροί της Ευρώπης και της υφηλίου», όπως είπε, φεύγοντας από το Κέντρο του Καρά Τεπέ.»⁶⁵

Η Καθημερινή αξιοποιεί την ρομαντική απεικόνιση των παιδιών με σκοπό να αναδείξει τον επιχειρηματικό κόσμο με τον οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η εφημερίδα. Μέσα από τα άρθρα της δημιουργεί την εικόνα ενός ανήλικου πρόσφυγα ο οποίος έρχεται αντιμέτωπος με την πείνα, την εξαθλίωση και τις αρρώστιες. Εικόνες που αγγίζουν το συναίσθημα της κοινωνίας η οποία αγωνιά για την κατάληξη των προσφυγόπουλων. Τα αισθήματα της αγωνίας της θλίψης και της συμπόνοιας, εκ μέρους των αναγνωστών, βρίσκουν λύση στο πρόσωπο του ευεργετικού εκπροσώπου του επιχειρηματικού κόσμου. Ποιος άλλωστε δεν θα ανακουφιζόταν συναισθηματικά στην εικόνα ενός παιδιού που αποκτά πρόσβαση σε τροφή, περίθαλψη και προστασία? Ακόμα περισσότερο όταν τα παιδιά πρόσφυγες ανταποδίδουν αυτό το ενδιαφέρον με πράξεις όπως αυτή που περιγράφεται στο παραπάνω άρθρο.

Είναι εμφανές ότι κάθε εφημερίδα αξιοποιεί το δημοσιογραφικό λόγο κατά το δοκούν. Η επικράτηση της ρομαντικής αναπαράστασης του παιδιού μέσα από τον δημοσιογραφικό λόγο γίνεται για κοινωνικούς, πολιτικούς, οικονομικούς σκοπούς.

⁶⁵ Ελένη Μπιστίκα, (2015), «Στη Μυτιλήνη, στα εκεί Κέντρα Προσφύγων, η πρέσβης Καλής Θελήσεως της UNESCO κ. Μαριάννα Β. Βαρδινोगιάννη ενημερώθηκε για τις ανάγκες.», Καθημερινή, 28 Απριλίου

4) Άξονας θεματικών

Στον τέταρτο και τελευταίο άξονα πραγματοποιείται η ανάλυση των θεματικών που προκύπτουν από την επεξεργασία των άρθρων της Καθημερινής και της Εφημερίδας των Συντακτών. Οι θεματικές σχετίζονται και συχνά εμφανίζουν ομοιότητες με τις έννοιες που αναφέρονται στον αντίστοιχο άξονα, ενώ ταυτόχρονα ενυπάρχει στην κοινωνία μια αντιπαράθεση γύρω από αυτές. Πιο συγκεκριμένα, αποτελούν ζητήματα για τα οποία δίνονται από την κοινωνία πολλαπλές ερμηνείες.

Στην παρούσα εργασία αναλύθηκε στον άξονα των εννοιών η έννοια της παιδικής ηλικίας σε συνδυασμό με την έννοια του κινδύνου και από το σύνολο των δημοσιογραφικών αναπαραστάσεων προέκυψε πως μια βασική θεματική που συνδέεται με την έννοια του κινδύνου είναι η παιδική εκμετάλλευση, καθώς και η μεταναστευτική πολιτική και τα ζητήματα που προκύπτουν από αυτή.

Παιδική εκμετάλλευση και μεταναστευτική πολιτική

«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του...»⁶⁶

Διαχρονικά η παιδική εκμετάλλευση αποτελούσε ένα θέμα πρώτης γραμμής που αποτελούσε σημείο έντονης κοινωνικής αντιπαράθεσης. Ένα θεμελιώδες κοινωνικό ζήτημα που οι στατιστικές αποδεικνύουν ότι γνωρίζει εκ νέου άνθιση μέσω του προσφυγικού ζητήματος. Συγκεκριμένα, ως πιο ευάλωτα στην παιδική εκμετάλλευση θεωρούνται τα παιδιά των μεταναστών / προσφύγων (45,4%), ακολουθούν τα παιδιά διαλυμένων οικογενειών 31,1% και τέλος αναφέρονται παιδιά των τσιγγάνων με ποσοστό 14,8%.⁶⁷ Η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, που

⁶⁶ «Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού» - άρθρο 32, 1989

⁶⁷ <http://paidikh-ergasia.weebly.com/nuomicronnuomicroniota.html>

ως σκοπό είχε την επίλυση του θέματος και την πρόληψη του, αποδεικνύεται ανεπαρκής καθώς λόγω του οικονομικού οφέλους το οργανωμένο έγκλημα πάντα έβρισκε μια σημαντική πηγή εσόδων από την εκμετάλλευση των παιδιών με αποτέλεσμα να εφευρίσκει καινούργιους τρόπους ώστε να αποφεύγει κάθε νέο μέσο καταστολής.

Τα τελευταία χρόνια και λόγω του προσφυγικού ρεύματος που διαπερνά την χώρα, τα οργανωμένα κυκλώματα συστηματοποίησαν την παρουσία τους με σκοπό την παιδική εκμετάλλευση εντός και εκτός της Ελλάδας, καθώς τα παιδιά πρόσφυγες αποτελούν περίπου το ήμισυ του συνόλου των προσφύγων.⁶⁸ Τα κυκλώματα αυτά εκμεταλλεύτηκαν το ελληνικό καταπονημένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, λόγω της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης και την έλλειψη οργάνωσης σε εθνικό αλλά και Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η θέση των δυο εφημερίδων πάνω σε αυτό το θέμα έχει μια κοινή συνιστώσα (την ύπαρξη της απειλής της παιδικής εκμετάλλευσης) αλλά διαφορετική θέση στην απόδοση των ευθυνών. Συγκεκριμένα, η εφημερίδα Καθημερινή, παρουσιάζει στα περισσότερα άρθρα της την κατάσταση που επικρατεί ως εξαιρετικά επικίνδυνη για τα ανήλικα παιδιά-πρόσφυγες με τάση για επιδείνωση, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που παραθέτουν αλλά ταυτόχρονα συχνά αναφέρεται στις προσπάθειες που γίνονται με στόχο την αντιμετώπιση του. Ενδεικτικά:

«Περισσότερα από 150 εκατομμύρια παιδιά στις χώρες του Τρίτου Κόσμου υποφέρουν από υποσιτισμό. Περί τα 250 εκατομμύρια παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο εργάζονται -τα 60 εκατομμύρια είναι ηλικίας 5-11 ετών...Τα παιδιά που βιώνουν πολέμους, ένοπλες συγκρούσεις και την εξορία και που κινδυνεύουν να στερηθούν των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους αγριίζουν σήμερα τα δέκα εκατομμύρια, περίπου το 45% του παγκόσμιου προσφυγικού πληθυσμού», τόνισε χθες η Υπατη Αρμοστής του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες κα Φλορίντα Ρόχας-Ροντρίγκεζ. «Η κατάσταση των παιδιών προσφύγων στις προσφυγικές καταστάσεις παραμένει ιδιαίτερα σοβαρή. Αλλά υπάρχουν σημαντικές εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, που αποδεικνύουν το ενδιαφέρον και την ευαισθητοποίηση γι' αυτήν και άλλες πληθυσμιακές ομάδες, που βιώνουν δύσκολες καταστάσεις»⁶⁹.

⁶⁸ <https://www.unicef.gr/σχεδόν-50-εκατομμύρια-παιδιά-ξεριζώθηκαν-σε-όλο-τον-κόσμο>

⁶⁹ Γ. Λιάλιος (2002), «8 εκατομμύρια παιδιά πρόσφυγες», Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου

Η ένταση του προβλήματος καθώς και η διαρκής επιδείνωσή του σε σχέση με τα ρεύματα ανήλικων προσφύγων αρχίζει να παρουσιάζεται όλο και πιο συχνά στα άρθρα της Καθημερινής:

«Περισσότερα από οκτώ εκατομμύρια άτομα, το 40% του παγκόσμιου προσφυγικού πληθυσμού είναι ανήλικοι. Παιδιά ευάλωτα στην εκμετάλλευση και στη βία, που αναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους είτε με τις οικογένειές τους, είτε μόνα τους καταφεύγοντας σε μια άγνωστη χώρα. Η πραγματικότητα των παιδιών αυτών και οι τρόποι προστασίας τους ήταν το θέμα της τηλεδιάσκεψης που πραγματοποίησε χθες η Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, υπό την αιγίδα του υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας.»⁷⁰

Το ίδιο συμβαίνει και με την παρουσία των διεθνών οργανισμών που πλέον κατευθύνουν την παρέμβαση τους προς το ζήτημα του προσφυγικού και των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων:

«Η πραγματικότητα των παιδιών αυτών και οι τρόποι προστασίας τους ήταν το θέμα της τηλεδιάσκεψης που πραγματοποίησε χθες η Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, υπό την αιγίδα του υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας.

«Τα παιδιά ανήκουν σε εκείνους που υποφέρουν περισσότερο από τον πόλεμο και τον εκτοπισμό, καθώς οι φυσιολογικές κοινωνικές δομές καταστρέφονται και ακολουθούν σοβαρές σωματικές και ψυχολογικές κακουχίες», ανέφερε η αντιπρόσωπος της Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) στην Ελλάδα κα Φλορίντα Ρόχας - Ροντρίγκεζ. Σημείωσε δε το παράδειγμα μιας 13χρονης από τη Σιέρα Λεόνε, που βρήκε καταφύγιο στην Ελλάδα. «Την ανακαλύψαμε σε ένα κέντρο κράτησης για ενήλικες γυναίκες, οι οποίες είχαν πέσει θύματα εμπορίας και βιασμού. Ήταν ήδη τριών μηνών έγκυος όταν οι ελληνικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, δουλεύοντας στενά με τις αρχές κατόρθωσαν να αφεθεί ελεύθερη και να μπει σε ένα περιβάλλον με ασφάλεια και φροντίδα. Αργότερα της χορηγήθηκε άσυλο».⁷¹

Τέλος, συχνές είναι οι αναφορές και στις συνεργασίες μεταξύ Ευρωπαϊκών χωρών (Γερμανίας και Σουηδίας) και Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα για την υποδοχή, φιλοξενία και προστασία των ανήλικων προσφύγων από τον κίνδυνο της εκμετάλλευσης. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί πως ένα μέσο

⁷⁰ Γ. Λιάλιος (2002), «10 εκατομμύρια πρόσφυγες», Καθημερινή, 30 Μαρτίου

⁷¹ Γ. Λιάλιος (2002), «8 εκατομμύρια παιδιά πρόσφυγες», Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου

αντιμετώπισης της παιδικής εκμετάλλευσης σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική⁷², είναι η διατήρηση της οικογενειακής ενότητας των προσφύγων, καθώς και η εξασφάλιση των στοιχειωδών πόρων προς επιβίωση. Συγκεκριμένα:

«Γιατί όμως προτιμούν τη Γερμανία οι πρόσφυγες; Το ευνοϊκότερο νομικό σύστημα, που τους εγγυάται ασφάλεια και κράτος πρόνοια, η ελεύθερη πρόσβαση στην εκπαίδευση και τη φροντίδα υγείας, οι καλύτερες οικονομικές συνθήκες..... Τους δίνεται, επίσης, μηνιαίο «χαρτζιλίκι», ύψους 143 ευρώ για τους ενήλικες και 85-92 για κάθε παιδί... Μετά την έγκριση της αίτησης για άσυλο, οι πρόσφυγες θα λάβουν άδεια παραμονής περιορισμένου χρόνου, συνήθως για μία τριετία. Με αυτήν, μπορούν στη συνέχεια, να φέρουν την οικογένειά τους...»⁷³

Αντιθέτως, οι αρθρογράφοι της Εφημερίδας των Συντακτών απεικονίζουν το ίδιο θέμα από μια άλλη οπτική. Συγκεκριμένα, υπάρχει μια κοινή στάση, μεταξύ των άρθρων, στον καταμερισμό των ευθυνών για το προσφυγικό και την αντιμετώπιση του. Κύρια υπεύθυνη φαίνεται να είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, της οποίας το έργο χαρακτηρίζεται ελλιπές. Αυτό διαφαίνεται είτε μέσω τίτλων όπως «Ανήλικοι πρόσφυγες στα νύχια της Μαφίας»⁷⁴ είτε μέσω του περιεχόμενου των άρθρων όπως στο παρακάτω απόσπασμα:

«Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή υπηρεσία ασφαλείας Europol, από την αρχή της προσφυγικής κρίσης τουλάχιστον 10 χιλιάδες ασυνόδευτα παιδιά έχουν εξαφανιστεί από τη στιγμή της άφιξής τους στην Ευρώπη και εκφράζονται φόβοι ότι πολλά από αυτά έχουν πέσει στα χέρια του οργανωμένου εγκλήματος.»

Και:

«Ο Guardian, στο αναλυτικό ρεπορτάζ του για τα παιδιά πρόσφυγες θυμίζει πόσο αποτυχημένη έχει υπάρξει η ευρωπαϊκή πολιτική στη διαχείριση του προσφυγικού, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στο σημείο να απειλείται η Ελλάδα με αποκλεισμό από τη ζώνη Σένγκεν.

⁷² Η Ευρωπαϊκή Ένωση εισήγαγε κανόνες για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999), η οποία μετεξελίχθηκε και βελτιώθηκε μέχρι σήμερα, αλλά και όρους συνεργασίας στο εσωτερικό της με τη Συνθήκη του Δουβλίνου (2002).

⁷³ Βασιλική Χρυσοστομίδου, (2015), «Οι πρόσφυγες προτιμούν Γερμανία και Σουηδία», Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου

⁷⁴ Δημήτρης Φαναριώτης, 2015, «Ανήλικοι πρόσφυγες στα νύχια της Μαφίας», Εφημερίδα των Συντακτών, 23 Σεπτεμβρίου

Ωστόσο, σε άρθρο του στον Observer, ο Πίτερ Σάδερλαντ, ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, είπε ότι μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν ένα «νέο ναδίρ» της ευρωπαϊκής πολιτικής στο προσφυγικό.

Όπως τόνισε, «αυτό θα καταστήσει την Ελλάδα σε ένα υπαίθριο “μαντρί” αναρίθμητων χιλιάδων προσφύγων και αιτούντων άσυλο».

«Αυτό θα ήταν τόσο απάνθρωπο όσο και μια χυδαία παραβίαση των βασικών αρχών που διέπουν την Ευρώπη».⁷⁵

Ένα κοινό σημείο κοινωνικής και πολιτικής αντιπαράθεσης όπως αναδεικνύεται μέσα από τα άρθρα είναι η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδος και κατ' επέκταση της Ευρώπης, γύρω από το θέμα της αντιμετώπισης της παιδικής εκμετάλλευσης. Διαπιστώνεται ότι σε πολλά άρθρα, κυρίως από την Εφημερίδα των Συντακτών, ασκείται κριτική για την μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης, καθώς θεωρεί πως το προσφυγικό ανέδειξε την έλλειψη οργάνωσης και σχεδιασμού για την αντιμετώπιση του. Μάλιστα η πολυφωνία που προέκυψε, από τον τρόπο διαχείρισης του μεταναστευτικού, μέσα από τα κοινοβούλια των κρατών-μελών έφερε στο φως και ερωτήματα για την συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την άλλη πλευρά η Καθημερινή παραμένει συνεπής στη συνολική πολιτική θέση της και δείχνει μια έμμεση ανοχή στην απουσία στήριξης σε υλικό και οργανωτικό επίπεδο από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος.

Πιο συγκεκριμένα η στάση της Εφημερίδας των Συντακτών φαίνεται και από τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Η Ευρώπη παραβιάζει τις θεμελιώδεις αρχές των δικαιωμάτων των παιδιών και αδυνατεί να προστατεύσει τα παιδιά που ταξιδεύουν και βρίσκονται σε κίνδυνο εμπορίας/παράνομης διακίνησης, εκμετάλλευσης, ανιθαγένειας, ασθενειών και αποχωρισμού από την οικογένεια. Τα παιδιά συχνά αντιμετωπίζουν υποσιτισμό, σωματική και ψυχική ταλαιπωρία, προβλήματα υγείας. Ακόμη και όταν έχουν φτάσει στη χώρα προορισμού, δεν διασφαλίζεται η πρόσβασή τους σε ένα ασφαλές περιβάλλον διαβίωσης, στην εκπαίδευση και σε ψυχολογική υποστήριξη. Τα παιδιά μένουν σε ασταθές περιβάλλον για πάρα πολύ καιρό, κάτι που τα εμποδίζει να επανακάμψουν από όσα έχουν υποστεί. Πρακτικά, στην ευρωπαϊκή απάντηση στην αυξημένη εισροή

⁷⁵ Εφημερίδα των Συντακτών (2016), Τουλάχιστον 10.000 παιδιά πρόσφυγες σε κίνδυνο, 31 Ιανουαρίου

*προσφύγων, τα παιδιά είναι απλώς μια υποσημείωση. Ελάχιστη προσοχή δίνεται στις διαδικασίες ασύλου, τους συνοριακούς ελέγχους και την ανθρωπιστική βοήθεια. Τα παιδιά είναι πρακτικά αόρατα στις δράσεις της Ε.Ε.».*⁷⁶

Κλείνοντας είναι σημαντικό να αναφερθεί πως παρόλες της διαφορετικές αναπαραστάσεις στον δημοσιογραφικό λόγο ανάμεσα στις δυο εφημερίδες κανένας λόγος δεν επικάλυψε την ευαισθησία των αρθρογράφων απέναντι σε ένα τόσο σημαντικό θέμα όσο είναι η παιδική εκμετάλλευση.

⁷⁶Ντίνα Δασκαλοπούλου, (2016), «Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ», Εφημερίδα των Συντακτών, 19 Μαρτίου

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τις αναπαραστάσεις, οι οποίες σχηματίζονται από τον δημοσιογραφικό λόγο, η κοινωνία διαμορφώνει τη στάση αλλά και την μελλοντική αντιμετώπιση ενός θέματος που την απασχολεί συνολικά. Με τον ίδιο τρόπο, η παιδική προσφυγική ηλικία σχηματοποιείται μέσω των αναπαραστάσεων που κατασκευάζονται με βάση τον δημοσιογραφικό λόγο. Έχοντας πραγματοποιήσει την παραπάνω ανάλυση λόγου με γνώμονα την «αρχαιολογική μέθοδο», κατά τον Φουκώ, συμπεραίνουμε πως τα άρθρα παράγουν διαφορετικούς λόγους στο σύνολο τους, ανάλογα με το μέσο που χρησιμοποιούν, ανάλογα δηλαδή την εφημερίδα από την οποία δημοσιεύτηκαν. Έχοντας υπόψιν ότι οι δημοσιογραφικοί λόγοι προβάλλουν αναπαραστάσεις για επιμέρους διαστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας εντοπίσαμε την παρουσία διαφορετικών λόγων γύρω από την έννοια και τη φύση της παιδικής προσφυγικής ηλικίας.⁷⁷

Τα άρθρα των εφημερίδων που εξετάσαμε αφορούν τα παιδιά πρόσφυγες, την προσφυγική παιδική ηλικία γενικότερα και πως αυτή αντιμετωπίζεται το διάστημα που το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα έγινε ένα από τα πιο σημαντικά και δυσεπίλυτα θέματα της ελληνικής καθημερινότητας. Παρακολούθησαμε τον τρόπο με τον οποίο ο δημοσιογραφικός λόγος απεικονίζει το προσφυγικό ζήτημα σε συνάρτηση με τα παιδιά πρόσφυγες. Ακόμα, αναδείξαμε τη διαφορά στην αποτύπωση των «καθεστώτων αλήθειας» καθώς και στην έκφραση του λόγου μεταξύ της εφημερίδας «Καθημερινή» και της «Εφημερίδας των Συντακτών». Εντοπίσαμε μέσα από τα άρθρα, τη στάση που διατηρεί η εκάστοτε εφημερίδα απέναντι στο προσφυγικό γενικά και στα παιδιά πρόσφυγες ειδικότερα.

Καταρχάς, η εφημερίδα «Καθημερινή», μέσω των άρθρων της, διατηρεί μια σχετικά «ουδέτερη» θέση όσον αφορά την αντιμετώπιση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά πρόσφυγες, εστιάζοντας περισσότερο στις παροχές υπηρεσιών και τη «ελλιπή» βοήθεια που προσφέρεται από το κράτος, τις ΜΚΟ και γενικότερα των φορέων διαχείρισης της κρίσης. Από την άλλη πλευρά η παρουσία και η συμμετοχή στην αντιμετώπιση των συνεπειών του προσφυγικού, όπως είναι τα

⁷⁷ Πεχτελίδης Γ. -Κοσμά Υ. (2012). Άγρια παιδιά. Οριοθετήσεις της «παιδικής ηλικίας» στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. Σελ. 199

ασυνόδευτα παιδιά, του επιχειρηματικού κόσμου επικροτείται και προβάλλεται ως ουσιαστική και αποτελεσματική.

Η Εφημερίδα των Συντακτών από την άλλη, τονίζει συνεχώς μέσα από τα άρθρα της τη σημαντικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ύψιστη σημασία που έχει η ανθρώπινη ζωή. Το μεγαλύτερο μέρος των άρθρων, συχνά, αναφερόταν στην ουσία της προσφυγικής κρίσης και στην ανάγκη να μην ποσοτικοποιείται με αριθμούς ο άνθρωπος. Επιπλέον, πραγματοποιείται διαφορετικός καταμερισμός των ευθυνών σε σχέση με την αντιμετώπιση των παιδιών προσφύγων και εντατικά επαναλαμβάνονταν η παρουσία του κινδύνου που ακολουθεί τα μεταναστευτικά ρεύματα. Συγκεκριμένα, εστιάζει στην πηγή του προβλήματος η οποία θεωρεί ότι είναι, εντός των άλλων, η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και στις ψυχολογικές επιπτώσεις που έχει για τα παιδιά πρόσφυγες το δύσκολο αυτό βίωμα. Από την άλλη πλευρά η εφημερίδα δεν ασκεί καμία κριτική στις παθογένειες του ελληνικού κράτους αλλά ούτε προτείνει αλλαγές στους τωρινούς τρόπους αντιμετώπισής του προβλήματος δείχνοντας ανοχή.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν πως η προσφυγική παιδική ηλικία λειτουργεί και σε αυτή την περίπτωση, ως ένα κομβικό σημείο (nodal point) γύρω από το οποίο διεξάγεται μια ηγεμονική μάχη μεταξύ ενός αριστερού και ενός δεξιού πολιτικού λόγου για τον ορισμό του κοινωνικού, μάχη που υπεισέρχεται και στην επικράτεια του δημοσιογραφικού λόγου.⁷⁸

Τέλος, μια άλλη σημαντική διαφορά στο δημοσιογραφικό λόγο των εφημερίδων είναι η χρήση του όρου «κίνδυνος». Η Εφημερίδα των Συντακτών, στην πλειοψηφία των άρθρων, ορίζει την έννοια του κινδύνου ως το σύνολο των απειλών που προκύπτουν από την μετανάστευση εις βάρος των παιδιών προσφύγων. Η Καθημερινή από την άλλη σε αρκετά άρθρα νοσηματοδότησε τον κίνδυνο ως μια απειλή που παράγεται από τους πρόσφυγες και κατά συνέπεια από τα παιδιά τους, σε βάρος των χωρών υποδοχής λόγω της διατάραξης της κοινωνικής συνοχής και ισορροπίας. Συγκεκριμένα, με έναν έμμεσο τρόπο το παιδί παίρνει τη μορφή της απειλής στη περίπτωση της Καθημερινής και την μορφή του ευάλωτου παιδιού στη περίπτωση της Εφημερίδας των Συντακτών. Η χρήση του όρου «έμμεσο» γίνεται γιατί μια άμεση αναφορά στα παιδιά πρόσφυγες ως απειλή θα δημιουργούσε αντιδράσεις λόγω της

⁷⁸ Γιάννης Πechτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg, σελ.123

ρομαντικής εικόνας, που έχει καθιερωθεί στις δυτικές κοινωνίες, για την περιγραφή ενός παιδιού.

Όλα τα παραπάνω συμπεράσματα αποτελούν προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση της παιδικής προσφυγικής ηλικίας. Επίσης, στο μέλλον θα ήταν σημαντικό να γίνει κάποια μελέτη για τα παιδιά πρόσφυγες όχι μέσω περιγραφών αλλά από τα ίδια τα παιδιά. Δηλαδή, να υπάρχουν συνεντεύξεις από τα ίδια. Αυτό δεν κατέστη δυνατό λόγω του ότι οι δύο εφημερίδες δεν απευθύνονται στα παιδιά πρόσφυγες, μιλάνε δηλαδή για αυτά αλλά χωρίς αυτά. Έχει μεγάλη σημασία να δούμε πώς περιγράφουν τα βιώματα τους, πώς κατασκευάζεται ο κίνδυνος από τα ίδια τα παιδιά, πώς ερμηνεύουν τον κίνδυνο της κρίσης και τι θα λέγαν για τις δικές τους στρατηγικές διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Πεχτελίδης Γ – Κοσμά Υ. Άγ(ρ)ια Παιδιά. Οριοθετήσεις της παιδικής ηλικίας στο λόγο, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Πεχτελίδης Γ. (2009) Φάκελος σημειώσεων του μαθήματος: Αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας, *Υποκειμενικότητα και εξουσία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Πεχτελίδης Γ. (2009). Φάκελος σημειώσεων του μαθήματος, Κοινωνιολογία της Παιδικής Ηλικίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Γιάννης Πεχτελίδης (2015), Θεωρία του λόγου, εκδόσεις Gutenberg,

Μ. Foucault από το έργο του «Αρχαιολογία της Γνώσης», μτφ: Παπαγιώργης ,Αθήνα: Εξάντας

Σ. Χατζησαββίδη (2000) «Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος», εκδόσεις Gutenberg

Δοξιάδης Κ. (2008). Ανάλυση λόγου. Κοινωνική φιλοσοφική θεμελίωση, Αθήνα: Πλέθρον.

Νίκος Γ. Γεωργαράκης, 2009, «Η μεταναστευτική πολιτική: Στάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική διοίκηση», στο Όψεις μετανάστευσης και μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα σήμερα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Ξένη βιβλιογραφία

Jane Ritchie & J. Lewis, 2003, Qualitative research practice, sage publications Ltd

Todorov Tzvetan, 1977, The Poetics of Prose, Νέα Υόρκη, Cornel University Press

Judith Butler, (2004), Precarious life, London, Verso publications

Άρθρα από Εφημερίδα των Συντακτών

Εφημερίδα των Συντακτών (2016), «Τουλάχιστον 10.000 παιδιά πρόσφυγες σε κίνδυνο», 31 Ιανουαρίου.

Χριστίνα Παπασταθοπούλου, (2015), «Το λιμάνι ήταν γεμάτο μισοπνιγμένα παιδιά», Εφημερίδα των Συντακτών, 30 Οκτωβρίου.

Βένα Γεωργακοπούλου, (2016), «Τα παιδιά της Συνθήκης του Δουβλίνου», Εφημερίδα των Συντακτών, 17 Φεβρουαρίου.

Ντίνα Δασκαλοπούλου, «Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ», Εφημερίδα των Συντακτών, 19 Μαρτίου.

Ιωάννα Σωτήρχου, (2015), «Ασυνόδευτα παιδιά με ολέθρια ψυχικά τραύματα», Εφημερίδα των Συντακτών, 23 Δεκεμβρίου.

Δημήτρης Καννελόπουλος, (2015), «Ποια νεκρά παιδιά, μωρέ, για τη δημοσιογραφία του μετώπου της λογικής;», Εφημερίδα των Συντακτών, 30 Οκτωβρίου.

Δημήτρης Τερζής, (2015), «UNICEF: Προστατεύστε τα παιδιά των προσφύγων», Εφημερίδα των Συντακτών, 8 Σεπτεμβρίου.

Δημήτρης Φαναριώτης, 2015, «Ανήλικοι πρόσφυγες στα νύχια της Μαφίας», Εφημερίδα των Συντακτών, 23 Σεπτεμβρίου.

Εφημερίδα των Συντακτών, 2015, «Στις ακτές ξεβράζεται ο πολιτισμός της Ευρώπης», 30 Οκτωβρίου.

Άρθρα από την Καθημερινή

Γ. Λιάλιος (2002), «8 εκατομμύρια παιδιά πρόσφυγες», Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου.

Καθημερινή (2013), «ΟΗΕ: Στο 1 εκατ. τα παιδιά-πρόσφυγες που έχουν εγκαταλείψει τη Συρία», 23 Αυγούστου.

Γ. Λιάλιος (2002), «10 εκατομμύρια πρόσφυγες», Καθημερινή, 30 Μαρτίου.

Βασιλική Χρυσοστομίδου, (2015), «Οι πρόσφυγες προτιμούν Γερμανία και Σουηδία», Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου.

Καθημερινή, 2012, «Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες: Σε συνθήκες εξαθλίωσης οι ανήλικοι πρόσφυγες στον Έβρο», 22 Ιουνίου.

Παντελής Μπουκάλας, (2016) «Καλοσύνη τους, τι άλλο», Καθημερινή, 6 Μαΐου.

Γιάννης Παπαδόπουλος, (2014), «Ταξίδι στο άγνωστο για χιλιάδες παιδιά», Καθημερινή, 7 Νοεμβρίου.

Γιάννης Παπαδόπουλος, (2016), «Τα εξαφανισμένα παιδιά των προσφυγικών ροών», Καθημερινή, 7 Φεβρουαρίου.

Θανάσης Τσιγγάνας, 2010 «Πληγή» οι ασυνόδευτοι ανήλικοι», Καθημερινή, 22 Οκτωβρίου.

Ελένη Μπιστίκα, (2015), «Νοιαζόμαστε - We Care», η πρωτοβουλία του Ιδρύματος «Μαριάννα Β. Βαρδινογιάννη» με το πρόγραμμα ιατρικής βοήθειας σε παιδιά προσφύγων, προτροπή για ανοιχτά σύνορα αλληλεγγύης...», Καθημερινή, 25 Σεπτεμβρίου.

Ελένη Μπιστίκα, (2015), «Στη Μυτιλήνη, στα εκεί Κέντρα Προσφύγων, η πρέσβης Καλής Θελήσεως της UNESCO κ. Μαριάννα Β. Βαρδινογιάννη ενημερώθηκε για τις ανάγκες.», Καθημερινή, 28 Απριλίου.

Νίκος Κωσταντάρας, 2015, «Το λαχείο του θανάτου και οι πρόσφυγες», Καθημερινή, 1 Νοεμβρίου.

Διάφορες πηγές

Βυργιώτη & Καρυδάκη, (2016), περιοδικό Unfollow, τεύχος Ιουνίου.

Διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (http://www.ddp.org.gr/wp-content/uploads/2011/07/diethnis_symvasi_gia_dikaionomata_paidiou.pdf)

Σκάνδαλο Κοσκωτά (https://el.wikipedia.org/wiki/Σκάνδαλο_Κοσκωτά)

UNHCR, 2016, «Φέρνοντας το χαμόγελο σε νεαρούς πρόσφυγες στη Λέσβο», 22 Ιανουαρίου
(<http://www.unhcr.gr/nea/artikel/6cff1584c5415d28d30947aad8cdc04e/fernontas-to-chamoge.html>)